

Högskolan Kristianstad
291 88 Kristianstad
044-20 30 00
www.hkr.se

EXAMENSARBETE

Hösten 2010

Lärarytbildningen

Vad ska jag tro på?

- En kvalitativ studie av religionsämnetns förändring
och gymnasieelevers attityder till ämnet.

Författare
Josefin Gunnarsson
Anna Wallentheim

Handledare
Mats Bergenhorn

www.hkr.se

Vad ska jag tro på?

- En kvalitativ studie av religionsämnets förändring och gymnasieelevers attityder till ämnet.

Abstract

Religionsämnet har genomgått stora förändringar de senaste 100 åren, från att ha varit ett konfessionellt kristendomsämne till att ha blivit ett ämne präglad av förståelse för andras kulturer och livsåskådningar samt etik. Ämnet väcker många reaktioner och elever i gymnasieskolan har många åsikter kring ämnets innehåll och nytta. Syftet med denna studie är att undersöka hur ämnet har förändrats genom att studera olika kursplaner. Vad som påverkat dessa förändringar kommer också att granskas. Att ta reda på hur dagens gymnasieelever ser på religionsämnet är också en del av denna studie. Studien bygger på textanalys av kursplaner och tidigare forskning samt gruppintervjuer av elever i årskurs tre på gymnasiet. Resultatet visar att religionsämnet har gått från att ha varit ett fostrande ämne i ren kristendom till att ha blivit ett ämne som behandlar flera världsreligioner, livsfrågor samt etik och moral. Eleverna finner ämnet relevant och intressant. De anser sig ha nytta av ämnet som bidrar med förståelse och motverkar fördomar.

Ämnesord: Religion, religionskunskap, elevers attityd, kursplan, Gy 11.

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och avgränsningar	6
1.3 Problemformulering	6
2. Metod och material	7
2.1 Textanalys	7
2.2 Intervjuer	8
2.3 Urval	11
2.4 Reflektion kring metod	14
3. Litteraturgenomgång	16
3.1 Religionens utveckling i samhället	16
3.2 Skolans förändring	18
3.3 Religionskursplanernas utformning	22
3.4 Ungas attityd till religion	26
3.5 Religionskunskap i framtiden	33
4. Resultat av intervjuerna	37
4.1 Religionsämnet	37
4.2 Religionsämnet enligt kursplanen	38
4.3 Ämnets innehåll	38
4.4 Ämnets nytta	40
4.5 Obligatoriskt eller ej	40
4.6 Kristendomens särställning	41
4.7 Avslutande kommentar	42
5. Analys och diskussion	43
5.1 Ämnets och kursplanernas utveckling	43
5.2 Gymnasieelevers tankar kring religionskunskap	46
5.3 Förslag till fortsatt forskning	48
6. Sammanfattning	49
Källförteckning	51
Böcker	51
Internetkällor	52
Kurs- och läroplaner	52
Bilaga	

1. Inledning

”Åh, inte religion!” ”Varför ska vi läsa detta?” ”Jag bryr mig inte!” ”Hur kan man vilja bli religionslärare?” Detta är exempel på utrop och frågor som vi stött på under vår lärarutbildning då vi varit ute i skolorna. Under vår verksamhetsförlagda del av utbildningen har vi ofta mötts av förvånande blickar från eleverna då vi berättat att vi ska bli religionslärare. Många har frågat varför vi vill undervisa i ett så tråkigt ämne eller också har de bara suckat och skakat på huvudet.

Religion är ett ämne som ofta väcker väldigt många reaktioner och antingen ses som intressant eller som tråkigt och förlegat. Svenska elever kan tycka att religion inte är väsentligt i dagens moderna samhälle, där väldigt få regelbundet besöker en kyrka eller bekänner sig till någon tro. Huruvida eleverna finner ämnet givande och nyttigt är intressant att undersöka. Hösten 2011 börjar nya kursplaner för gymnasieskolan att gälla och detta kommer att förändra religionsämnet. För oss som blivande gymnasielärare är det viktigt att ta del av dessa nya kursplaner men även att känna till elevers syn och inställning till ämnet religion. För att kunna motivera sina kommande elever till att intressera sig för religion är det av stor vikt att känna till vad Skolverket ser som nyttan med ämnet. Vad kan religionskunskap bidra till i dagens moderna samhälle?

1.1 Bakgrund

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. Undervisningen i skolan skall vara icke-konfessionell.¹

Att skolan ska förmedla de värden som stämmer överens med den kristna etiken står det i dagens läroplan Lpf 94. Kristendomens plats i skolan har länge varit under diskussion och

¹ Lpf 94

religionskunskap är troligtvis det ämne som blivit mest kritiserat, ifrågasatt och förändrat genom åren. Ämnets status, innehåll och utformning är ständigt i ropet. Att ämnet genomgått stora förändringar och kommer att genomgå än fler förändringar ställer stora krav på lärarna i ämnet.²

Från början var religionsundervisningen kyrkans angelägenhet. Luther lilla katekes låg till grund för detta konfessionella³ ämne som då gick under namnet kristendomskunskap. I takt med att samhället förändras har också skolan och undervisningen förändrats. Demokratiseringen under 1800-talet ledde till konflikter mellan stat och kyrka om vad som var viktigast att lära sig i skolan. År 1842 tog staten över skolan men kyrkan kom även fortsättningsvis att sköta den konfessionella religionsundervisningen. Efter första världskriget ansåg man att en konfessionell undervisning inte gick hand i hand med det demokratiska samhälle som höll på att utformas. År 1919 kom en ny undervisningsplan där den lutherska statskyrkans konfessionella syn inte längre låg till grund för undervisningen. Jesus bergspredikan och de tio budorden kom att bli grunden i den nya undervisningen.⁴

I och med sekulariseringen kom kristendomens roll som värdegrund i skolan att ifrågasättas. Många svenskar var positiva till kristendomens grund i skolan medan elevernas intresse var svalt. Under mitten av 1900-talet kom ämnets nytta att ifrågasättas. Ämnet behövde anpassas efter det nya samhället, ansåg många. På 1960-talet drev folket, genom politikerna, igenom förändringar i skolan. Värdegrunden skulle inte längre utgå från den kristna läran utan istället skulle humanismen råda. Efter beslut 1964 kom religionskunskap att ersätta kristendomsämnet, objektivitet blev normen och den kristna morgonbönen upphörde. Elevernas roll i skolan förbättrades, de hamnade i centrum och ingen skulle längre kunna pådyvla dem några uppfattningar. Att välja religion eller moral blev en privatsak.⁵

Humanismens genomslag i skolan blev svag och under 1990-talet började man återigen diskutera hur en konsekvent skoletik kunde utformas. Skolreformerna 1994 kom att förändra kristendomens plats i skolan. Den kristna värdegrunden skulle nu tillsammans med den humanistiska traditionen genomsyra hela skolans grund. Religionsämnets innehåll blev nu

² Olivestam 2006:9f

³ Konfessionell innebär att man utgår från att representera den sanna religionen. Andersson & Sander (Red.) 2009:54

⁴ Olivestam 2006:12ff

⁵ Olivestam 2006:20ff

målstyrt istället för innehållsstyrt och ett av skolans åtta kärnämnen. I den senaste kursplanen för Religionskunskap A, ur Lpf 94, har faktakunskapen tonats ner och istället har etik och livsfrågor lyfts fram.⁶ Inför hösten 2011 har nya kursplaner arbetats fram och religionsämnet kommer med största sannolikhet än en gång att förändras.

1.2 Syfte och avgränsningar

Syftet med denna studie är att undersöka vilka förändringar av kursplanerna för ämnet religion som har gjorts i Sverige samt att studera vad de olika kursplanerna understryker i sin målbeskrivning. Vad är det som lyfts fram som viktigt och kan man utifrån kursplanerna förstå vad nyttan med ämnet skulle kunna vara? Huruvida dessa kursmål stämmer överens med gymnasieelevernas uppfattning av ämnet kommer även att analyseras. Vad eleverna anser att ämnet religion kan bidra till är något som kommer att granskas genom kvalitativa intervjuer.

Studien avgränsar sig till att endast behandla kursplaner för gymnasieskolan. Detta beror dels på att vi kommer att arbeta i gymnasieskolan samt att tidsaspekten för arbetet är begränsad. Enbart svenska kursplaner kommer att behandlas och intervjuerna kommer att ske i en mellanstor svensk stad på ett stort gymnasium.

1.3 Problemformulering

- Hur har kursplanerna för ämnet religion förändrats i den svenska gymnasieskolan och vad kan tänkas ligga bakom dessa förändringar?
 - Vad betonas i de olika kursplanerna?
 - Vad kan ämnet bidra med?
- Hur ser dagens gymnasieelever på ämnet religion?
 - Hur väl stämmer detta överens med aktuella kursplaner?
 - Hur ser eleverna på religionsämnets nytta?

⁶ Olivestam 2006:22ff

2. Metod och material

Detta kapitel kommer att behandla val av metod och material. Studien är av kvalitativ karaktär och bygger på textanalys och intervjuer. Metoderna kommer i detta kapitel att beskrivas och motiveras. För- och nackdelar kommer att diskuteras.

2.1 Textanalys

Denna uppsats baseras bland annat på en kvalitativ textanalys av kursplaner för ämnet religion i gymnasieskolan. Eftersom syftet är att undersöka hur kursplanerna förändrats samt vad som framställs som viktigt i dem, är en textanalys den självklara metoden. Fördelarna med textanalys är att vi på kort tid kan få fram målen i kursplanerna och därigenom jämföra dem. Det tidsutrymme som uppsatsen tillåter gör att en textanalys av kursplanerna ger oss en snabb överblick av ämnets förändring.⁷

Kursplanerna studeras i syfte att få fram vad som är målen med ämnet. Dessutom kommer litteratur kring samhällsförändringar att granskas för att se om dessa kan ha påverkat kursplanernas utformning. Att läsa texten metodiskt i syfte att tolka den brukar benämnas för hermeneutik och detta kan hjälpa oss att få en djupare förståelse av den. Viktigt är att tänka på att varje text är skriven med ett särskilt syfte och vill åstadkomma vissa verkningar. Därför är det centralt att i en textanalys fråga sig vad avsändaren är ute efter, i det här fallet Skolverket, men även i vilken sammanhang texten är publicerad, i det här fallet i vilken samhällelig kontext. Hur en text är uppbyggd och vilket språk som används säger också en hel del om dess inställning och attityd till ämnet samt dess syfte. Det är upp till den som granskar en text att själv avgöra vad som är intressant att analysera och viktigt är att reflektera kring de tolkningar man gör och inte tappa fokus på helheten.⁸

Inom hermeneutiken tolkar läsaren texten för att finna mening i det han/hon läser. Som läsare krävs det särskild ansträngning för att gå till djupet med en text och verkligen förstå vad den vill säga, det krävs både eftertanke och metod. Hermeneutiken kan sägas ställa fyra krav på

⁷ Björklund & Paulsson 2003:57ff

⁸ Hellspong & Ledin 1997:11ff

läsaren som går ut på att läsaren måste läsa uppmärksamt, anstränga sig för att förstå, vara öppen inför det texten har att säga, samt kunna reagera och tillämpa texten. Läsaren och texten hamnar på så vis i dialog. För att tolka krävs en viss förförståelse inför ämnet för att få grepp om det vi läser. Det behövs också ett läsmål, dvs. ett syfte om vad det vi läser ska användas till och slutligen krävs en lässtrategi för hur läsandet ska läggas upp. Vid textanalys användes ofta en tolkningscirkel eller spiral som går ut på att man studerar delar av texten och sedan helheten, denna växelverkan pågår kontinuerligt. Vi rör oss mellan det vi vet och annat till det ännu olästa och på detta vis så växer vår förståelse. Ofta används en extern metod vilket kan innebära att studera i vilket sammanhang texten uppkommit eller att lägga olika teoretiska perspektiv på den för att få fram underliggande saker. Den interna metoden går ut på att tolka textens inre relationer för att se hur olika inslag påverkar textens helhet.⁹

I denna studie har vi analyserat kursplaner i ämnet religion för att försöka få fram vad som är de olika texternas kärna. Vi har utgått från vår förförståelse av ämnet och de nuvarande kursplanerna för att sedan med hjälp av tidigare och framtida kursplaner (Gyl1) fördjupa vår kunskap kring kursplanerna. Olika kursplaner har studerats var för sig för att sedan kopplas samman och bilda en helhet kring ämnets utveckling. Läsmålet har varit att studera vad de olika kursplanerna framställer som viktigt för att få fram det centrala i synen på religionsämnet samt se huruvida denna syn har förändrats.

2.2 Intervjuer

I denna studie har vi också valt att använda oss av reflexiva semistrukturerade gruppintervjuer, för att besvara studiens ena frågeställning. Då syftet är att undersöka gymnasieelevers syn på religionsämnet ansåg vi att intervjuer var den mest lämpade metoden. I en intervju kan man få fram mer nyanserade svar och se till att frågorna tolkats på rätt sätt, till skillnad från en enkätundersökning. Fördelen med semistrukturerade intervjuer är att vi har ett bestämt syfte med våra intervjuer där vi utgår från förutbestämda områden. Frågornas ordning och karaktär kan däremot anpassas efter omständigheterna beroende på respondenterna.¹⁰

⁹ Hellspong & Ledin 1997:219ff

¹⁰ Björklund & Paulsson 2003:68

I sin bok *Reflexiva intervjuer* (2002) förklarar Heléne Thomsson vikten av att alltid reflektera över en intervju alla faser, från planeringsstadiet till analys och sammanställning.¹¹ Utan en förståelse för de olika fallgropar man kan hamna i, finns det en risk att intervjun inte uppnår det mål som satts upp från början och utifrån detta ger Thomsson en konkret lista på viktiga punkter som bör tänkas på innan intervjun genomförs:

1. **Frågan och du** – Här ska personen som gör undersökningen fundera på *vad* det är som ska undersöka och *varför*. Intervjuaren bör också fundera på vilka förkunskaper som finns och hur dessa har uppkommit.
2. **Du själv och din historia, traditioner, etik och politik** – Thomsson menar här att ens egna forskningstraditioner och politiska åsikter kan påverka en intervju och som forskare är det viktigt att vara medveten om dessa. Innan undersökningen måste forskaren också fundera på *var* intervjuerna görs och hur kulturen där kan påverka studien.
3. **Dina teoretiska utgångspunkter och perspektiv** – Här poängterar författaren att det är viktigt att veta vilken teoretisk utgångspunkt man utgår från och vilka kriterier denna teori arbetar efter.
4. **Undersökningens utformning** – Vad är det för typ av intervju som ska genomföras? Thomsson förklarar att det är viktigt att forskaren innan intervjun vet vilket typ av undersökning som ska göras. Kommer studien att utgå från färdiga frågor eller öppet berättande?
5. **Datainsamlingsmetod** – Här bör den som forskar fundera på om uppsatsen utgår från endast en intervjustudie eller om den kommer att kombineras med andra metoder såsom enkäter, textanalyser med mera.
6. **Tillvägagångssätt vid genomförandet** – Som forskare gäller det att veta hur intervjun kommer att utföras och hur bra man hanterar de olika delar en utfrågning innehåller. Det gäller också att innan studien vara medveten om vilka delar som kan bli svåra för att undvika att fastna i dessa.
7. **Insamlad data** – Hur kommer du att strukturera upp intervjun? Det gäller alltså att veta om samtalen ska spelas in eller skrivas ner ord för ord under själva studien. Thomsson menar också att det är viktigt att innan studien startar ha bestämt sig för om man vill ha en öppen dialog som utgår från ett berättande eller konkreta svar.

¹¹ Thomsson 2002:11

8. **Tillvägagångssätt vid tolkningarna** – Här gäller det att fundera på hur tolkningarna ska genomföras praktiskt. Kommer svaren ställas mot en given tolkningsmall eller kommer dem att tolkas mer öppet? Det är också under denna punkt som forskaren bör fundera på vad det är som sökes och om tolkningar ska göras redan i intervjun eller efteråt när det finns möjlighet att läsa/höra allt igen.
9. **Tillvägagångssätt vid presentationen** – Vilket syfte har undersökning? Denna punkt handlar om att vara medveten om studiens avsikt. Är det en vetenskaplig undersökning eller inte och vilka vänder sig rapporten till?
10. **Användningsområde** – Denna sista punkt utgår från att man som forskare innan sammanställning bör fundera på uppsatsens framtid. Finns det någon tanke om att studien ska kunna användas för annan forskning? Detta är nämligen något som kan påverka uppsatsen upplägg.¹²

Thomsson menar att ovanstående punkter inte ska användas som en färdigställd lista som visar hur en intervju bör genomföras eller hur arbetets gång ser ut, men att de kan fungera som en hjälp innan studien verkställs. Hon poängterar också att genom att reflektera över dessa punkter har man som forskare en stark grund att stå på men vad som inte framkommer av dessa och vad som kanske är det viktigaste med intervjuer är det faktum att det handlar om ett möte med människor. Att studien kommer att bygga på just interaktionen med andra är det som är det svåraste och viktigaste med undersökningen och därför bör man vara medveten om hur dessa möten kan påverka resultatet.¹³

Innan studien och intervjuerna startar gäller det att fundera på hur många man ska intervjua och om fokus ligger på en speciell grupp, detta på grund av att intervjuer med specifika syften kräver olika slags förberedelser. Det kan vara bra att veta på ett ungefär hur många deltagare man vill att studien ska utgå ifrån, då det annars finns en risk att man intervjuar för många utan att detta bidrar med nya fakta eller insikter.¹⁴ Thomsson förklarar följande: ”Generellt uttryckt kan man säga att ju mer avgränsat frågeområde man har, ju mer fokuserad fråga man vill besvara, desto färre intervjuer behövs.”¹⁵ I denna studie är det elevernas syn på religionsämnet som helhet samt ämnets nytta som kommer att vara i fokus.

¹² Thomsson 2002:16f

¹³ Thomsson 2002:17

¹⁴ Thomsson 2002:56f

¹⁵ Thomsson 2002:57

Självklart ger ett stort antal intervjuer en större förståelse och studien får också en omfattande mångfald av åsikter och nyanser som gör det lättare att argumentera för en viss ståndpunkt. Thomsson menar dock att för en C-uppsats räcker det att ha mellan fem och tio intervjuer då man har en begränsad tid att genomföra och hantera den information man får del av.¹⁶

Gruppintervjuer är något som författaren Jan-Axel Kylén tar upp i sin bok *Fråga rätt vid enkäter, intervjuer, observationer och läsning* (1994). Kylén förklarar att det finns olika anledningar till att göra gruppintervjuer men att den främsta av dessa är att man vill lyssna av debatten i just den grupp man valt ut. Han förklarar också att en gruppintervju bör styras av intervjuaren men att själva kärnan med denna typ av intervju är samtalet, en kärna som ofta förstörs när intervjuaren bryter samtalen med frågor och riskerar att hamna i parsamtal med de andra som publik. Detta kan också ske på andra håll, alltså att en i gruppen vänder sig till intervjuaren så fort deltagaren har ordet och därmed utesluter de andra i gruppen. Kylén menar alltså att det är viktigt för forskaren att vara medveten om dessa tendenser och bryta dem så fort de uppstår. För att undvika dessa fallgropar är det därför viktigt att vara tydlig med strukturen och syftet redan från början.¹⁷

2.3 Urval

I all forskning har forskaren själv det yttersta ansvaret för att kvaliteten för forskningen är god och moraliskt försvarbar. I denna studie har fyra forskningsetiska individskyddskrav tagits fasta på. Alla deltagare i studien har blivit informerade om studiens syfte och vad deras intervju ska bidra med, därmed är informationskravet uppfyllt. Deltagandet i studien har varit frivilligt. Eleverna har fått ge sitt samtycke till deltagandet och har givits möjligheten att när som helst avbryta intervjun. Detta innebär att kravet på samtycke har uppfyllts. Konfidentialitetskravet innebär att personuppgifter ska behandlas med stor försiktighet. I denna studie har elevernas namn fingerats och eleverna har därmed varit anonyma. Då studien inte behandlat några känsliga frågor har kravet på konfidentialitet inte varit något problem. Nyttjandekravet innebär att de uppgifter som framkommit i forskningen enbart får användas

¹⁶ Thomsson 2002:58

¹⁷ Kylén 1994:42f

till att uppfylla studiens syfte. Elevernas intervjusvar har enbart brukats i detta arbete.¹⁸ Eleverna har blivit informerade om var studien kommer att publiceras och på så vis givits möjligheten att ta del av undersökningen.

Kylén nämner i sin bok att deltagarna i en gruppintervju bör sättas samman på ett sådant sätt att deras relationer utgör en tydlig grund för det som uttrycks. Gruppens gemensamma ståndpunkter ska alltså bli påtagliga. Det är också som forskare viktigt att vara medveten om att svaren och samtalen i en gruppintervju påverkas mer av deltagarna i gruppen än själva intervjuaren och att ett djup endast nås när deltagarna är trygga med varandra.¹⁹ Med anledning av detta har vi i vår studie valt att intervjua fyra grupper med fyra deltagare i varje, där deltagarna i varje grupp är klasskamrater. Eleverna som går i årskurs tre på gymnasiet har därmed känt varandra i tre år och borde rimligen vara trygga med varandra. Grupperna i sig kommer sedan från tre olika gymnasieprogram såsom handels-, natur- och teknikprogrammet. Vi har valt dessa program för att få en uppdelning mellan studieförberedande och yrkesförberedande program. En elevgrupp från natur, en från teknik samt två från handelsprogrammet har intervjuats. Vi har medvetet valt att intervjua ungefär lika många pojkar som flickor för att få en jämn fördelning samt se om det finns några större skillnader mellan deras åsikter.

Vi har valt att göra intervjuerna på vår senaste plats för den verksamhetsförlagda delen av utbildningen på grund av två olika anledningar. För det första är det en gymnasieskola i vår närhet, vilket underlättar vårt arbete då vi har vissa tidsbegränsningar, och för det andra så är de medverkande redan kända för oss och vi för dem, vilket innebär att eleverna inte behöver bli nervösa av situationen. Det finns både fördelar och nackdelar med att intervjua redan kända personer och detta är något som Thomsson diskuterar. Fördelen med att intervjua personer man känner är att sannolikheten för att deltagarna ställer upp är betydligt högre än annars.²⁰ Dessutom slipper man pressen med ett bra första intryck som kan påverka hela intervjun. Ett dåligt intryck är nämligen väldigt svårt att reparera och öppenheten i intervjun försvinner.²¹ En av de viktigaste utgångspunkterna i en intervju är att deltagarna ställer upp frivilligt och Thomsson menar att detta kan vara en stor nackdel med att intervjua tidigare

¹⁸ Vetenskapsrådet 2002

¹⁹ Kylén 1994:41

²⁰ Thomsson 2002:127

²¹ Thomsson 2002:87

kända personer då vi inte vet om de gör detta av fri vilja eller ej. Den tidigare relationen kan också innebära att det blir ett beroendeförhållande mellan intervjuaren och de intervjuade.²²

Då vår undersökning inte berör något känsligt ämne, utan endast vill få fram hur gymnasieelever förstår och uppfattar religionsämnet och ser någon nytta med det, var det inte några problem med att hitta elever som frivilligt ställde upp på intervjun. Vi anser inte att vår tidigare bekantskap är något som påverkat intervjuerna negativt utan endast gjort att eleverna känt sig trygga och vågat vara mer öppna. Eleverna har dessutom själva fått anmäla sitt intresse för intervjun och ingen har behövt känna sig tvingad att ställa upp.

Thomsson beskriver hur introduktionen till en intervju bör fortgå och detta är något vi tagit till oss. Vi började med att kontakta de berörda religionslärarna och våra tidigare handledare för att se om detta var något som fick genomföras i de olika klasserna och när vi fått klartecken tog vi kontakt med klasserna för att hitta fyra frivilliga elever från varje klass. Då vi hade som utgångspunkt att få en jämn könsfördelning i grupperna tryckte vi på att vi ville ha två flickor och två pojkar från varje klass, detta för att resultatet skulle bli så nyanserat som möjligt. Thomsson förklarar att man i sin första kontakt med de medverkande ska beskriva undersökningens syfte och betona att det är frivilligt. När det sedan är dags för själva intervjun ska alla deltagare få ett papper där allt det vi förklarat tidigare finns med samt adress och telefonnummer till intervjuaren. Det är först efter att alla läst igenom pappret och accepterat sitt deltagande som intervjun kan börja.²³

Även Kylén diskuterar en intervjus öppning och menar att intervjun inte kan börja förrän forskaren presenterat sig och informerat om intervjuns syfte och uppbyggnad. Han förklarar också att det är viktigt att innan intervjun förklara hur lång tid det kommer att ta samt att presentera intervjuguiden (en guide som talat om vilka områden intervjun kommer att beröra) och sedan låta denna ligga öppet på ett bord framför deltagarna. Intervjuguiden kommer sedan att fungera som ett stöd genom hela samtalen och i en gruppintervju menar Kylén att den får samma funktion som en dagordning.²⁴

²² Thomsson 2002:127

²³ Thomsson 2002:81

²⁴ Kylén 1994:39ff

Våra intervjuer genomfördes på den gymnasieskola där eleverna går. Under varje intervju fick deltagarna först ett informationsblad där studiens syfte och frågorna presenterades (se bilaga). På detta blad fanns även kontaktuppgifter till oss för att ge eleverna möjlighet att komma med frågor eller synpunkter. Under intervjuerna läste vi upp frågorna och eleverna fick sedan diskutera fritt tillsammans. Det uppkom samtal där alla var delaktiga och vi hamnade ej i dialog med någon elev. Intervjuerna spelades in för att vi skulle kunna vara koncentrerade på själva samtalet. Vi såg detta som viktigt på grund av att vi ville kunna styra in samtalet på rätt väg när det behövdes samt att vi ville kunna betrakta deltagarna i dialogen men även ha möjlighet att återgå till det som diskuterades. Intervjuerna genomfördes under väldigt avslappnade förhållanden där eleverna fick möjlighet att fika samtidigt. Alla elever verkar ha uppskattat samtalet och funnit det roligt att delta.

Vår studie är genomförd med stor noggrannhet och reflektion, därmed inte sagt att någon annan skulle genomföra samma studie med liknande resultat eller dra samma slutsatser. Resultatet av intervjustudien kan inte generaliseras och möjligtvis hade resultatet blivit annorlunda om andra elever deltagit.

2.4 Reflektion kring metod

Thomsson förklarar att det av tids- och kostnadsskäl är berättigat att genomföra gruppintervjuer. Dock menar hon också att gruppintervjuer tillför en annan typ av kunskap än enskilda intervjuer skulle bidra med. I gruppintervjuer får forskaren nämligen en starkare uppfattning om vissa gemensamma åsikter och det faktum att de åsikter som skiljer dem åt också blir tydligare. Det är emellertid viktigt att påpeka att det i gruppintervjuer inte går att diskutera allt och att vissa saker eller teman passar sig bäst i enskilda samtal. Thomsson menar att intervjuer i många fall inte utgår från att hamna i djupa diskussioner som fokuserar på personliga erfarenheter utan rör ämnen som kan diskuteras utan att någon känner sig kränkt och därför är gruppintervjuer oftast inte något problem. Viktiga saker att tänka på innan och under en gruppintervju är att deltagarna aldrig ska känna sig utlämnade och att det ska finnas någon form av trygghet i gruppen för att alla ska våga uttrycka åsikter.²⁵

²⁵ Thomsson 2002:71

I vår studie har vi valt gruppintervjuer eftersom vi tror att detta kan bidra till mer intressanta insikter än om eleverna blivit intervjuade var för sig. I en gruppintervju kan samspelet mellan deltagarna driva diskussionerna framåt. Pedagoger som Lev Vygotskij menar att lärandet sker i samspel mellan individer och att samspelet kan leda till ny kunskap och djupare insikter.²⁶ Då vi är verksamma inom ett skolväsende inspirerat av sociokulturella²⁷ tankar så känns metoden med gruppintervjuer väldigt aktuell. Genom gruppintervjuer tror vi att elevernas attityder lättare kommer fram och att de har mer att säga då de får prata tillsammans med sina kamrater.

Vi har försökt att hela tiden hålla oss till så ny litteratur som möjligt för att vår studie ska kännas aktuell. Undantaget är undersökningen gjord av Ulf Sjödin som är från år 1995. Trots detta har vi valt att använda den eftersom den är den största studien som gjort med liknande syfte. Vår handledare har också kommit med en del synpunkter och förslag. Att få tag på kursplaner äldre än Lgy 70 var svårt och därmed fick vi nöja oss med facklitteratur som diskuterar dessa. Kursplanerna fanns inte att finna på något bibliotek eller någon hemsida och för att lösa detta kontaktade vi även det kungliga biblioteket dock utan resultat. Det vore önskvärt att alla tidigare kursplaner fanns samlade, på till exempel skolverkets hemsida, då många studier berör dessa.

²⁶ Partanen 2007:7ff

²⁷ Tanken att vårt samhälle och den kultur vi lever i påverkar vår utveckling och inlärning. *Pedagogiska magasinet* 2010

3. Litteraturgenomgång

I detta kapitel kommer tidigare forskning kring ungas attityd till religionsämnet och religion att tas upp. Religionens förändring i samhället och religionsämnets utveckling är något som också kommer att beskrivas. Kapitlet behandlar även skolans utveckling och olika kursplaner inom religionsämnet.

3.1 Religionens utveckling i samhället

Sverige brukar idag räknas som ett av världens mest sekulariserade länder. Trots detta har diskussioner kring religion och religiositet växt de senaste åren då det gäller inlägg i samhällsdebatten. Globalt sett har religion och religiositet fått ökad uppmärksamhet och detta gäller även i Sverige. De senaste 100 åren har Sverige gått från att ha varit ett religiöst och kulturellt mycket homogent land till att ha blivit ett land som präglas av mångkultur och olika religiösa riktningar.²⁸

Sverige är idag ett land där det råder religionsfrihet men så har det inte alltid varit. Kristendomen introducerades i landet på 800-talet och landet kristnades allt mer och mer de kommande århundraden. Fram till slutet av 1800-talet bodde större delen av befolkningen på landsbygden och traditioner var väldigt viktigt. Sverige var då ett samhälle präglad av traditioner och auktoriteter så som kristendom. En tydlig ”vi-känsla” fanns i detta samhälle, i lagstiftning från 1600-talet kan vi finna spår av denna där främmande inflyttning motverkades. Landet hade en inskränkt religionsfrihetslagstiftning där man ville skydda sig från främmande influenser. Zigenare (numera romer) var en grupp som förtrycktes och i en lag från 1637 beordrades dem att hängas. Under reformationen i slutet av 1500-talet blev ”ett land, ett folk, en religion” viktiga slagord. Tvångsdop förekom och folk som konverterade till bland annat katolicismen avrättades. I mitten av 1600-talet kom en lag som förbjöd utövandet av någon annan religion än den luthersk-evangeliska. Att vara svensk medborgare var i stort

²⁸ Andersson & Sander (Red.) 2009:27

sett samma sak som att vara medborgare i den Svenska kyrkan. Folk som avföll från den rätta läran kunde landsförvisas.²⁹

Från slutet av 1700-talet uppkom väckelserörelsen och andra frikyrkor vilket kom att utmana det enhetliga Sverige. Sverige kom allt mer att förändras och upplysningen samt liberalismens tankar kom att bli en del i denna förändring. I slutet av 1700-talet kom ett toleransedikt att träda i kraft. Religionsfrihet för icke-lutherska invandrare infördes vilket främst gällde katoliker och andra reformerta. Judar kom också att få religionsfrihet i vissa delar av landet. År 1860 kom den första lagen om kättare, vilken innebar att man kunde få lämna den Svenska kyrkan om man istället övergick till något annat samfund godkänt av staten. Denna övergång var inte helt smärtfri och kunde först ske efter varningar och undervisning. Religionsutvecklingen i landet kom även att påverka undervisningen i skolan. Fram till år 1919 var Luthers katekes huvudlärobok i kristendom, på samma vis som koranen är huvudbok i många muslimska länder idag. Religionsfrihet infördes slutligen i Sverige år 1951 genom religionsfrihetslagen. Svenskar fick nu fritt gå ur den Svenska kyrkan och andra trosutövare fick rätt att utöva sin tro och leva enligt sina religiösa traditioner.³⁰

Antalet invandrare i Sverige har ökat kraftigt vilket naturligtvis haft inverkan på mångreligiositeten i landet. Runt sekelskiftet 1800-1900 var 0,7 procent av landets befolkning födda utomlands och runt 1950 uppgavs denna siffra ligga runt 2,9 procent. Idag beräknas denna siffra ligga en bit över 20 procent. I och med invandringen har Sverige fått ta del av allt fler religiösa traditioner och Sverige sägs vara det land som ändrats mest i hela världen på grund utav migration. Detta tros vara början på den största förändringen i Sverige sedan landet kristnades. Under de senaste seklen har religionens minskande betydelse i samhället målats upp, detta på grund av sekularisering. Trots detta har religionen återigen blivit dagsaktuell till följd av dess roll i många angelägna världshändelser. Allt från terroristbrott till Mohammedkarikatyrer har väckt debatt kring religion. Religionen blir åter relevant genom händelser som dessa och intresset för religion tilltar i takt med ökad religiös mångfald.³¹

Denna utveckling påverkar Sverige och landets politiska, sociala, religiösa och kulturella landskap. Framtida utmaningar väntar många svenskar och deras uppfattningar kring religion

²⁹ Andersson & Sander (Red.)2009:28f

³⁰ Andersson & Sander (Red.) 2009:29f

³¹ Andersson & Sander (Red.) 2009:15f

och religiositet. Andra religiösa traditioner är inte längre något främmande eller exotiskt som vi möter via media, utan dessa traditioner representeras av människor som vi möter i vår vardag.³² Detta leder till nya tankar och frågeställningar angående religionsutövning i vårt samhälle. Klädsel, könsroller och matregler är ständigt under diskussion.³³

I dagens folkräkning mäts inte längre konfessionell tillhörighet så det är svårt att veta hur många utövare av de olika religionerna som finns i vårt land. Uppskattningsvis sägs det finnas 400 000 muslimer i Sverige idag. Enligt Svenska kyrkans sägs 74,3 procent av befolkningen vara medlemmar. Utöver dessa så består Sverige av ca 170 000 romerska katoliker, ca 100 000 ortodoxa kristna, 14 000-18 000 judar, ca 15 000 buddhister och 6000 hinduer och så vidare. Hur många av dessa som är praktiska utövare av sin religion är svårt att veta. Inte bara de olika världsreligionerna finns representerade i Sverige utan även andra religiösa riktningar med rötter ur hinduismen eller buddhismen samt alternativa religiösa rörelser under samlingsbegreppet New Age.³⁴

Hur framtiden kommer att se ut kan vi idag inte med säkerhet veta men att Sverige även fortsättningsvis kommer att genomgå stora förändringar på det religiösa planet är mycket troligt.³⁵ Dessa religiösa förändringar i Sverige påverkar både samhället och skolan. Hur skolans förändring har sett ut kommer att beskrivas under nästa rubrik.

3.2 Skolans förändring

Den svenska skolan är en viktig del i att skapa framtida demokratiska medborgare i vårt samhälle. Skolan ska fostra morgondagens vuxna. Det satsas oerhört mycket pengar på dagens skola men ändå förekommer många problem inom den. Skolan har idag fått karaktären av att vara en inrättning som bedriver omsorg framför att vara en skolande skola. Vad är det som har påverkat skolans utveckling och hur kan skolans framtid tänkas se ut? Vilka bakomliggande faktorer påverkar beslut angående skolan? Detta är frågor som professorn Hans Albin Larsson diskuterar i sin bok *Skola eller kommunal ungdomsomsorg?*

³² Andersson & Sander (Red.) 2009:16f

³³ Andersson & Sander (Red.) 2009:31

³⁴ Andersson & Sander (Red.) 2009:31ff

³⁵ Andersson & Sander (Red.) 2009:17

Om att försöka skapa en jämlik och demokratisk skola (2002).³⁶ Hur skolans förändring har påverkat synen på kunskap och undervisningen kan vara intressant att studera då detta rimligtvis har haft inverkan på skolans religionsundervisning.

Under 1800-talet utvecklades det svenska skolsystemet och år 1842 infördes den allmänna folkskolan. Alla barn fick nu skolplikt och det blev kommunernas skyldighet att inrätta skolor för alla. Vid sidan om denna folkskola fanns en statlig lärdomsskola som grundats långt före 1842. Denna skola hade högre kvalitet än folkskolan och staten såg det som sin uppgift att förbättra folkskolan. På 1860-talet infördes en folkskoleinspektion som en del i detta. Från början gick barnen sex år i grundskolan men 1950 ändrades detta och skolplikten kom att gälla i nio år. En enhetsskola kom att ersätta de tidigare real- och folkskolorna. Förändringar i samhället så som industrialisering och urbanisering innebar att lärdomsskolan började ifrågasättas. Naturvetenskap och moderna språk efterfrågades samtidigt som latinets plats i undervisningen ifrågasattes. Jämlikhet i skolan blev ett viktigt begrepp och arbetarklassens barn skulle ha samma möjligheter att kunna genomgå högre studier som andra barn. År 1962 kom en allmän obligatorisk grundskola att införas. Detta beslut innebar en ny omfördelning av undervisningen men inte att några nya ämnen tillkom. Allmänbildningen skulle genom grundskolan höjas.³⁷

Synen på kunskap inom skolan har förändrats genom åren. Från att ha betonat ett arbetssätt där man memorerat fakta och andra minneskunskaper till en skola som lär ut metoder för att söka kunskap. Gymnasieskolan kom att förändras i slutet av 1960-talet till att bli en linjeuppdelad skola som nu även innefattade yrkesskolan. Undervisningens innehåll blev anpassat efter vad som ansågs vara nyttigt att kunna i ett modernt demokratiskt samhälle. 1991 togs riksdagsbeslutet att göra alla gymnasielinjer treåriga och införa allmänna ämnen som gav samtliga elever högskolebehörighet. Larsson menar att förändringarna i skolan från mitten av 1900-talet helt berott på vilka som suttit i regeringen. Förändringar i samhället och dess ekonomi har påverkat skolans utformning och betoning på kunskap. I goda tider efterfrågas en viss sorts kompetenser och i tider med ekonomisk nedgång efterfrågas andra kunskaper. Under 1980-talets högkonjunktur kom till exempel marknadsorientering och ett företagsekonomiskt tänkande där produktivitet var i centrum att ledas mot skolan.³⁸

³⁶ Larsson 2002

³⁷ Larsson 2002:29ff

³⁸ Larsson 2002:46ff

En ny läroplan för gymnasieskolan lades fram 1991 och 1994 utfärdades den nya läroplanen Lpf 94. Den nya läroplanen kom att innebära stora förändringar då kommunerna nu blev skyldiga att se till att alla som lämnat grundskolan fick rätt till en gymnasieutbildning. 16 treåriga nationella program kom att ersätta det gamla linjegymnasiet med sina specialkurser. Av dessa 16 program blev främst två studieförberedande men samtliga skulle ge grundläggande högskolebehörighet. Begreppet kärnämne kom att införas vilket motsvarar de ämnen som samtliga elever läser oavsett program. Religionskunskap är ett av dessa kärnämnen som anses ge eleverna en bred allmän bas för ett individuellt och socialt liv som yrkesverksamma människor och medborgare. Utöver dessa finns det karaktärsämnen som är specificerade för de enskilda programmen.³⁹

Den nya läroplanen Lpf 94 slog fast att skolan skulle vara målstyrd och hur målen skulle nås var upp till varje skola att ansvara för. Skolans värdegrund ska genomsyra hela verksamheten står det i Lpf 94 och hur denna värdegrund ska stärkas finns det olika idéer kring. En arbetsgrupp vid utbildningsdepartementet föreslog våren 2001 att ett nytt kärnämne om etik och moral skulle införas och att detta ämne skulle ersätta samhällskunskap, religionskunskap och delar av historia. Enligt arbetsgruppen fick dessa ämnen så pass lite tid att någon framgångsrik undervisning kring värdegrunden var svår att bedriva. Förslaget skickades ut på remiss men avvisades relativt fort då remissinstanserna menade att det saknades grund för att tro att värdegrunden skulle förstärkas genom sammanslagning av ämnena.⁴⁰

Sammanfattningsvis så kan skolans förändring delas in i två olika större perioder. Larsson delar in den första perioden i tre mindre delar. Den första delen skedde under mitten av 1940-talet till mitten av 1960-talet och handlade om att skolan skulle anpassas till det moderna samhället och dess krav. Demokrati, effektivitet och rationalisering var viktiga begrepp under denna del. Individens olika förutsättningar och begåvning skulle bidra till att kollektivet och samhället utvecklades. Från mitten av 1960-talet fram till början av 1980-talet förändrades synen på demokratibegreppet något och nu betonades istället en enhetsskola där all undervisning skulle ske i likartade grupper. Detta sågs som en nödvändighet för att värna om demokratin. Denna likformiga skola där alla skulle passa in skapade problem i form av skolk, bråk, skoltrötthet och skadegörelse vilket banade väg för den nya omsorgsskolan. En mer engagerad skola som tog tillvara på elevens intresse och fritidsverksamhet inrättades. Den

³⁹ Larsson 2002:64f

⁴⁰ Larsson 2002:98f

tredje delen av den första stora förändringsperioden ägde rum under 1980-talet där samhällsekonomiska tankar och kärvare ekonomi styrde. Trots marknadstänkande kom skolan likväl att fortsätta utvecklas till en omsorgsinstitution.⁴¹

Under slutet av 1980-talet och början av 90-talet ägde den andra stora perioden av förändring rum då den målstyrda kommunaliserade skolan inrättades. Larsson är inte positiv till kommunaliseringen av skolorna och menar att godtycke har ersatt den tidigare kvalitetsgranskade skolan. Det var även under denna period som den svenska skolan ställdes inför utmaningen att ta emot ett stort antal elever med invandrarbakgrund och detta ledde till ökade krav på skolan. Sedan slutet av 1990-talet har den andra delen i den andra stora perioden av förändring ägt rum. Denna del präglas av en fortsatt avveckling av skolans regelverk, där ämneskunskaper nedtonas och timplaner avskaffas. Larsson hävdar att den svenska skolan allt mer går till att bli en vårdande ungdomsanstalt än en skola som förmedlar kunskaper.⁴²

Att uppnå målen i denna nya målstyrda skola visade sig vara svårt för många elever och många tvingades lämna skolan utan högskolebehörighet. Den bristande måluppfyllelsen kom att leda fram till förslag på förändring inom gymnasieskolan.⁴³ Larsson menar att många problem inom gymnasieskolan skulle kunna lösas om inte alla elever tvingades läsa samma kärnämne, eller åtminstone inte samma kurser i kärnämnen. Detta skulle kunna leda till individualisering och de som under gymnasietiden inte får högskolebehörighet kan senare erbjudas att läsa sig till detta. Olika nivåer på kärnämnen borde införas för att få bättre elevantpassade kurser.⁴⁴

Bristerna i gymnasieskolan kom även att uppmärksammas av regeringen. Elever lämnade gymnasieskolan utan fullständiga betyg, många hoppade av och många var oförberedda för framtida studier eller yrkesliv. En gymnasieutredning tillsattes under slutet av 2007 och 2008 lade regeringen fram en proposition om en förändrad gymnasieskola. En ny struktur skulle utformas och leda till högre kvalitet inom skolan. Denna proposition fick gehör och den nya gymnasiereformen Gy11 utarbetades.⁴⁵ Elever som börjar gymnasiet hösten 2011 kommer att

⁴¹ Larsson 2002:108f

⁴² Larsson 2002:109ff

⁴³ Larsson 2002:84f

⁴⁴ Larsson 2002:144

⁴⁵ ¹Regeringen 2010

gå i denna nya gymnasieskola. För att antas till denna nya skola ändras intagningskraven. Elever som vill gå på studieförberedande program måste förutom svenska, engelska och matematik ha godkänt i minst nio andra ämnen. På de yrkesförberedande programmen kommer tiden för allmän teori att minska till förmån för undervisning i yrkesämnena. Gymnasieexamen kommer i framtiden att delas upp i två olika former, en yrkesexamen och en högskoleförberedande examen. För att öka kvalitén kommer den lokala friheten att starta egna kurser och specialutformade program att skärpas.⁴⁶

I och med den nya gymnasiereformen kommer kursplanerna i skolan att förändras. De tidigare kärnämnen kommer att ersättas av begreppet gymnasiegemensamma ämnen där religionskunskap är ett av dessa. Betygssystemet kommer att förändras och en ny betygskala med A-F att införas.⁴⁷ Religionskunskap kommer att ges i tre olika kurser, religionskunskap 1 och 2 som både ger 50 poäng samt religionskunskap som specialisering 100 poäng. Kursplanerna för religionskunskap är i skrivande stund ännu på remiss och därmed inte slutgiltiga.⁴⁸

I detta delkapitel har vi beskrivit hur skolans utveckling och förändring har sett ut. Hur samhället påverkar skolan har också diskuterats. Införande av den nya gymnasieskolan Gy11 kommer än en gång att förändra skolan. Denna förändring innebär att nya kursplaner träder i kraft och ämnens karaktär förändras. Följande avsnitt kommer att beskriva hur religionsämnet har förändrats över tid och olika kursplaners innehåll att tas upp.

3.3 Kursplanernas utformning

År 1842 beslutades det att folkskolan skulle vara obligatorisk och det var nu upp till varje socken att etablera skolor och anställa lärare som kunde verka i dessa. Under denna tid hade religionsundervisningen en särställning gentemot de andra ämnena och beskrivs bland annat i folkskolestadgarna från 1842 som skolans mest centrala ämne. Kärnan i ämnet var att komma

⁴⁶ ²Regeringen 2010

⁴⁷ ³Regeringen 2010

⁴⁸ ¹Skolverket 2010

fram till hur det kristna läran bäst skulle komma till uttryck för att fostra eleverna in i den rätta tron.⁴⁹

Religionsämnet var i slutet på 1800-talet uppdelat i två olika delar nämligen biblisk historia och den dominerande katekesen. Luthers lilla katekes var under denna tid något man skulle lära sig utantill samt dåtidens kommentarer till den. Denna utantillkunskap gällande katekesen var något som fick stor kritik från bland annat frikyrkor, förskolelärare och även liberala teologer från statskyrkan hade invändningar mot religionsundervisningen som ansågs för dogmatisk. Dessutom hade kritikerna, främst lärarna, problem med den maskinmässiga metoden. Istället ville man lyfta det religiösa och det moraliska i ämnet och nå en djupare förståelse, något som katekesundervisningen knappast kunde uppnå.⁵⁰

Kritiken mot religionsundervisningen fick genomslag i och med 1919 års undervisningsplan (dåtidens läroplan), som innehöll stora reformer för bland annat religionsundervisningen. Katekesen förlorade här sin särställning. Den fanns dock fortfarande kvar i undervisningen men nu endast som ett historiskt inslag. Undervisningen förändrades också på sådant sätt att ”den uttalade statskyrkligt konfessionella religionsundervisningen var avskaffad”.⁵¹ Dock utgick ämnet fortfarande endast från kristendomen.⁵²

1919 års undervisningsplan mötte stora protester från personer som värnat om den tidigare skolans religionsundervisning, där kritiken bland annat handlade om att katekesen skulle utgöra en viktig del av ämnet. Även de frikyrkor som tidigare varit kritiskt mot den tidigare undervisningen var tveksamma till den nya läroplanen men det breda stödet för den nya undervisningsplanen var större. Undervisningen var inte så konfessionslös som kritikerna önskat men den nya kristendomsundervisningen accepterades ändå av de flesta. Religionsämnets viktigaste uppgift var emellertid att ge historisk kunskap om kristendomen, något som senare kom att ifrågasättas.⁵³

Under 1900-talets första hälft var tankarna på en enhetsskola något som dominerade skoldebatten. Förespråkare för den gemensamma skolan menade att samhället inte längre

⁴⁹ Borevi 1997:44

⁵⁰ Borevi 1997:44f

⁵¹ Borevi 1997:45

⁵² *ibid*

⁵³ Borevi 1997:45ff

kunde erbjuda vissa barn en typ av utbildningen medan andra barn fick nöja sig med en annan sorts skola. Skolan och framförallt religionsundervisningen kunde inte längre propagera för kristendomens unika position eller betona läran som den sanna utan skulle nu verka för tolerans och öppenhet. Dock fanns det motståndare som menade att om 1919 års undervisningsplan varit objektiv och saklig hade den förlorat sin fostrande roll och de underströk hur viktigt det var med kunskaper om kristendomen.⁵⁴

Trots motståndet som betonade vikten av kristendomen, innebar enhetsskolan, som togs i kraft under 50- och 60-talet att religionsundervisningen främst hade i uppgift att stärka elevers tänkande och forma dem till demokratiska medborgare. Tanken på att skolan skulle vara fostrande var en viktig faktor men den utgick inte längre från enbart kristendomen, religionsundervisningen fick alltså inte längre vara dogmatisk. Kristendomen utgjorde fortfarande den viktigaste delen av religionsundervisningen i enhetsskolan men nu skulle även kunskap om de icke-kristna religionerna få en plats i utbildningen.⁵⁵

I och med Lgy 70 (läroplaner för linjegymnasiet) blir religionsämnet ett obligatoriskt ämne för de gymnasieinriktningar som är längre än två år. De centrala momenten i Lgy 70 är att eleven ska kunna analysera kring den moderna människans situation, etiska och moraliska frågor, kristendom, livsåskådningsdebatten, andra attityder till tillvaron än de religiösa samt få kunskap om icke-kristna religioner. Anledningen till dessa moment förklaras i kursens mål som bland annat går ut på att eleven ska kunna förstå religiösa och etiska problem i sin egen tid. Dessutom har kursplanen som mål att eleverna ska utveckla sina kunskaper om kristendomen och väsentliga icke-kristna religioner. Målet är också att andras uppfattningar ska tolereras i utövandet av sin egna religiösa åsikt.⁵⁶

I läroplanen för de frivilliga skolformerna från 1994 förklaras bland annat religionsämnets syfte på följande sätt:

Ämnet religionskunskap syftar till att ge kunskaper om trons innehåll och traditioner inom olika religioner och andra livsåskådningar och skapa medvetenhet om att begrepp, kunskaper och analysredskap behövs för att kunna värdera och ta

⁵⁴ Borevi 1997:46f

⁵⁵ Borevi 1997:46ff

⁵⁶ Lgy 70, Religionskunskap

ställning. Utbildningen ger därmed fördjupade kunskaper samt ökad förståelse för människor med olika religioner och livsåskådningar.⁵⁷

Fokus ligger alltså på en förståelse för andras religiösa ståndpunkter. Målet med religionsämnet är också att elever ska kunna reflektera över olika livsåskådningar, etiska problem, existentiella frågor och kunna acceptera andras tolkningar av dessa. Kursplanen för religion betonar också behovet av elevers medvetenhet kring etiska frågor utifrån en accepterad värdegrund som blir allt viktigare både för den enskilde och samhället.⁵⁸

Under rubriken *Mål att sträva mot* beskrivs de olika delmoment och riktlinjer som religionsämnet bör innehålla för att eleverna ska uppnå ämnets syfte. Här förklaras bland annat att skolan ska sträva efter att eleven ska ha förståelse för hur olika religioner påverkar människors ställningstagande och agerande samt utveckla sina kunskaper i kristendomen och andra världsreligioner. Kristendomen lyfts alltså fram framför de andra världsreligionerna. Det är också utbildningens uppgift att elevernas förmåga att reflektera kring etiska och existentiella frågor ökar samt att de kan utveckla sina egna etiska förhållningssätt med respekt för de mänskliga rättigheterna.⁵⁹

Från och med hösten 2011 kommer en ny läroplan för gymnasieskolan att träda i kraft och går under benämningen Gy11. Kursplanen för religion är ännu inte fastställd men i en reviderad utgåva beskrivs ämnet religionskunskap såhär:

Ämnet religionskunskap har sin vetenskapliga förankring främst i religionsvetenskapen men är till sin karaktär tvärvetenskapligt. Det behandlar hur religioner och livsåskådningar kommer till uttryck i ord och handling samt hur människor formulerar och förhåller sig till etiska och existentiella frågor. I ämnet behandlas trons och etikens betydelse för individers upplevelse av mening och tillhörighet.⁶⁰

Något som skiljer Gy11 från Lpf 94 är det faktum att kursplanen trycker på det vetenskapliga och att ämnet därmed ska ha sin förankring i detta. I kursplanens syfte lyfts relationen mellan vetenskap och religion fram och att undervisningen bör ta upp såväl religiösa skapelseberättelser som evolutionens tankar. Undervisningen ska också ha sin utgångspunkt i

⁵⁷ Lpf 94, Religionkunskap A

⁵⁸ *Ibid*

⁵⁹ *Ibid*

⁶⁰ Gy 11, Religionskunskap

samhällets öppenhet och mångfald när det gäller människors livsstil samt religiösa och etiska uppfattningar. Ämnet har också i uppgift att utveckla kunskap om olika religioner, livsåskådningar och etiska synsätt. Genom att lära våra elever att reflektera kring olika människors etiska och religiösa ståndpunkter ska de enligt kursplanen utveckla både respekt och förståelse för mänskliga och kulturella olikheter. Gy11 tar dessutom upp att ”I undervisningen ska eleverna ges möjlighet att analysera texter och begrepp, kritiskt granska källor, diskutera och argumentera, samt genomföra fältstudier”⁶¹, vilket är mer konkreta exempel på hur undervisningen bör bedrivas än vad vi finner i t.ex. Lpf94.

I kursplanen påpekas också att religionsämnet har i syfte att ge eleverna möjlighet att utveckla nedanstående punkter:

- Kunskaper om religioner och livsåskådningar så som de uttrycks i samhället.
- Kunskaper om människors identitet i relation till religioner och livsåskådningar.
- Kunskaper om olika uppfattningar om relationen mellan religion och vetenskap samt förmåga att värdera dessa.
- Kunskaper om etiska begrepp och modeller.
- Förmåga att undersöka och analysera etiska frågor i relation till religioner och livsåskådningar.⁶²

Intressant är att i Gy11 har även kristendomen förlorat sin centrala ställning och ingenstans poängteras det att undervisningen ska utgå från ”kristendomen och andra världsreligioner” som det gjorts i tidigare läroplaner. Under nästa rubrik kommer ungdomars religiösa intresse och attityd kring religion att diskuteras. Tidigare forskning kring gymnasieelevers inställning till religionsundervisningen tas också upp.

3.4 Ungas attityd till religion

I boken *Ungdomskulturer* från 2009 försöker olika forskare förstå ungdomars situation och identitetsskapande i ett nytt samhälle. Detta är ett samhälle som går under många namn såsom till exempel postmodernt, globaliserat eller informationssamhälle och hur man än beskriver

⁶¹ Gy 11, Religionskunskap

⁶² *ibid*

eller benämner det så innebär detta samhälle en stor förändring med nya vanor och mönster som påverkar ungdomars liv.⁶³ Ett kapitel i boken tar upp ungdomars relation till religion och förklarar att detta är något som förändrats. Ungdomar från 1940- och 1950-talet hade en mer personlig kontakt med religionerna och var mer religiöst verksamma än dagens ungdomar och även om dåtidens unga kanske inte var religiösa själva fick man ofta erfarenheter och kunskap om religionerna från äldre familjemedlemmar eller släkt.⁶⁴ Nedanstående citat beskriver mycket väl hur religionen förr inkluderades i de ungas liv:

Deras religiösa fostran, vad vi i detta kapitel kommer att beskriva som ”socialisation”, skedde i form av morgonbön i skolan, genom skolämnet kristendomskunskap, och i aktiviteter som söndagsskola och konfirmation. Den religiösa fostran var allmän i meningen att den även omfattade en hel del av dem som inte kom från vad som med dagens mått skulle kallas ett religiöst hem.⁶⁵

Så här ser inte samhället ut idag enligt Anders Sjöborg och Mia Lövheim. Dagens ungdomar kommer oftast bara i kontakt med religion som ett ämne i skolan. Den personliga erfarenheten av kristendom har gått förlorad då majoriteten av dagens ungdomar inte är konfirmerade eller har gått i söndagsskola. Det finns dock fortfarande ett religiöst intresse, men detta utgår oftast från att det numera i klassen finns elever som är muslimer och vars praxis ter sig annorlunda. Religionsämnet kan alltså inte längre utgå från att eleverna äger någon ”förstahandskunskap” och författarna menar att ämnet ändrats från att ge kunskap *i* religion till kunskap *om* religion.⁶⁶

En annan viktig faktor är att dagens ungdomar har växt upp i ett samhälle som betonar individualism som innebär att unga nu ser sig själva som individer där de kan välja vilka grupper de vill tillhöra och vad de ska tro på, om de ens vill tro. Dagens samhälle har alltså skapat nya attityder gentemot religion och uppmuntras av bland annat reklam och populärkulturen, vilket innebär att ungdomarna har annorlunda förhållningssätt till religion än tidigare generationer.⁶⁷

Vi ställer oss frågande till Sjöborg och Lövheims resonemang då vi hävdar att en stor del av de eleverna med muslimsk tillhörighet har en relation till sin religion och därmed egna

⁶³ Lindgren (red.) 2009

⁶⁴ Sjöborg & Lövheim 2009

⁶⁵ Sjöborg & Lövheim 2009:132

⁶⁶ Sjöborg & Lövheim 2009:132f

⁶⁷ *ibid*

erfarenheter. Att ungdomars religiösa intresse i stort sett skulle bero på att det i klassen finns elever med annan bakgrund ser vi inte som en given slutsats. Existentiella frågor är något som alltid väcker uppmärksamhet och nyfikenhet bland ungdomar. Detta är något som vi själva har personlig erfarenhet kring då vi under vår VFU upplevt att eleverna finner dessa frågor väldigt intressanta, oavsett klassens sammansättning av elever.

Sjöborg och Lövheim menar att betoningen idag ligger på individens möjligheter och erfarenheter och inte på auktoriteter som väljer vad det är man ska tro på, ungdomar vill idag kunna forma sina egna liv och inte följa någon förutbestämd mall. Författarna menar att ungdomar skapar och utformar sina egna "religioner" som fungerar till de relationer, erfarenheter och strukturer de redan byggt upp. Även om det finns vissa tecken på att vikten av auktoriteter börjar växa fram på nytt så menar författarna att betoningen i religionerna är annorlunda, det är inte idag traditionerna som är det viktiga utan betydelsen.⁶⁸

Kapitlet tar också upp Internets roll när det gäller ungdomars kontakt med religion, något som är extra intressant i Sveriges fall enligt Sjöborg och Lövheim, då svenska ungdomars möjlighet till tillgång av nätet är betydligt högre än i andra länder. Studier visar att ungdomar i Sverige idag inte kommer i kontakt med religion i vanlig organiserad form, men att det är rimligt att tänka sig att Internet kan vara en möjlighet för unga att närma sig detta "okända" område. I en undersökning på det sociala internetforumet Lunarstorm försökte forskarna få fram ifall ungdomar kommit i kontakt med någon form av religion samt hur denna kontakt uppenbarats sig. Det visade sig då att det vanligaste sättet att få information om religioner är från skolan och därefter kompisar. Intressant är dock att påpeka att 23 procent av ungdomarna får information från familjen och 20 procent menade att de fick det från nätet. Undersökningen visar alltså att unga hittar nya kunskapskällor, något vi måste vara medvetna om.⁶⁹

Sammanfattningsvis förklarar Sjöborg och Lövheim att det har skett en förskjutning från gruppen till individen när det handlar om unga och religion. Det finns en kraftigt individualiserad tro som både vill vara en del av det sociala och som samtidigt har svårt att känna sig tillfreds med organiserade religiösa former. Religiösa församlingar fungerar idag inte som de gjorde förr, alltså som en plats för delad gemensam tro och traditioner. Istället kan

⁶⁸ Sjöborg & Lövheim 2009:133

⁶⁹ Sjöborg & Lövheim 2009:137f

församlingen fungera som en plats för individuell utveckling och författarna menar att ungdomar idag uppfattar gud som något oviktigt och istället betonar andra värden såsom frihet, lugn och ro med mera. Ungdomars första möte med religion sker också på andra arenor än tidigare och för att kunna förstå dessa möten behövs det mer forskning kring dem. Detta för att vi ska kunna bemöta det nya språk som används i religiösa sammanhang och dessutom är det viktigt att ha någon uppfattning om vad det är ungdomarna söker sig till, vad de anser är det viktiga med religion.⁷⁰

Sjöborg och Lövheims studier verkar främst inrikta sig på ungdomar utan utländsk härkomst och kristendomens roll i samhället. Viktigt att reflektera kring är dock att vi idag lever i ett väldigt mångkulturellt samhälle där mellan 15-20 procent av befolkningen har utländska rötter. Detta är något som påverkar ungas sociala liv och skolan. Andelen invandrarelever i skolan varierar kraftigt från kommun till kommun, vilket påverkar skolan och undervisningen.⁷¹

Pia Karlsson och Ingvar Svanberg diskuterar i sin bok *Religionsfrihet i Sverige – Om möjligheten att leva som troende* (1997) ungas relation till religion. De tar bland annat upp religionsfriheten i Sverige som säkerställdes 1951 och framförallt genom regeringsformen 1974. Författarna menar dock att detta är en frihet som inte är konsekvent då många tvingas in i kyrkan, inte genom dop eller konfirmation utan genom föräldrarnas medlemskap i Svenska kyrkan. Detsamma gäller de invandrabarn vars föräldrar sökt medlemskap och detta är enligt Karlsson och Svanberg en orsak till varför Svenska kyrkan har så många medlemmar trots vårt sekulariserade samhälle. Sverige är idag ett land med stor mångfald, vilket gör den religiösa bilden av vårt land väldigt komplex.⁷²

Religionen som ideologi har förlorat sin roll och Sverige tillhör nu ett av världens mest sekulariserade länder men vi räknas ändå som ett mångkulturellt land och att religiöst ställningstagande vare sig det handlar om att vara kristen, jude, muslim med mera handlar om att bejaka en religiös identitet. Karlsson och Svanberg menar till och med att det är orimligt att prata om Sverige som ett kristet land med kristna värderingar.⁷³ ”Det kristna arvet

⁷⁰ Sjöborg & Lövheim 2009:142ff

⁷¹ Larsson 2002:28f

⁷² Karlsson & Svanberg (red.) 1997:9ff

⁷³ Karlsson & Svanberg (red.) 1997:11f

återspeglas sannolikt mer i våra svordomar än i synen på hur vi ska förhålla oss till våra medmänniskor”.⁷⁴ Att avsäga sig sin tro kan också ses som ett religiöst ställningstagande.

I boken *Den mångkulturella skolan* (1996) finns en annan forskare som diskuterar ungas attityder till religion, nämligen Inger Nordheden, som menar att religionsfrågor många gånger är det som fångar eleverna mest. Det är när religiösa aspekter diskuteras som elever utvecklar sitt tänkande och barn från olika kulturer tenderar att berika varandras tankeförmåga. I ett experiment av Nordheden där hon jämförde svenska barns attityder till kristen tro med assyriska/syrianska barn reagerade de svenska barnen kraftigt mot att behöva tala om religion överhuvudtaget. De assyriska/syrianska barnen däremot reagerade rakt motsatt och var glada över att få visa bilder och kors de stött på hemifrån eller från sin kyrka. Nordheden menar att de svenska barnens reaktion var något vanligt och som lärare hade hon många gånger upplevt en fientlighet från elever att tala om eller diskutera religion. Något hon tror beror på att unga inte är vana vid att diskutera religion och i många fall inte heller har någon personlig kontakt med den. Detta är dock en inställning som författaren menar har förändrats då skolan blivit mer mångkulturell. I och med invandrabarnens historier och religiösa erfarenheter har religion åter fått en plats i vårt sekulariserade samhälle.⁷⁵

Ulf Sjödin, filosofie doktor och forskare vid Uppsala universitet, publicerade 1995 sin avhandling *En skola – flera världar. Värderingar hos elever och lärare i religionskunskap i gymnasieskolan* som i förstahand berör ungdomars syn på religion och religionsundervisningen. Undersökningen sammanfattar bland annat de studier av ungdomars religiösa intresse som gjorts mellan 1971 till och med år 1994.⁷⁶

När den nya läroplanen för gymnasieskola introduceras 1970 innebar detta stora förändringar för religionsämnet som bland annat döptes om till religionskunskap istället för den tidigare benämningen kristendomskunskap. Den tidigare enbart kristna profilen försvann och undervisningen skulle nu inte bara innehålla andra världsreligioner utan också allmänna livsåskådningar och icke-religiösa ståndpunkter. När ämnet sedan 1991 blev ett obligatoriskt ämne för alla gymnasielinjer kom ämnet i kontakt med tidigare okända elever, nämligen de från de yrkesförberedande programmen. Sjödin förklarar att undersökningar angående

⁷⁴ Karlsson & Svanberg (red.) 1997:12

⁷⁵ Nordheden 1996:56f

⁷⁶ Sjödin 1995:16f

gymnasieelevers inställning till ämnet, i och med dessa förändringar, är av stor vikt för att kunna fånga allas intresse och göra undervisningen framgångsrik.⁷⁷

Sjödins studie riktar sig mot gymnasieelever som ännu inte läst religionskunskap på gymnasiet, alltså är det deras uppfattningar och erfarenheter från grundskolan som speglas samt deras förväntningar inför kommande religionskurs. Enligt Sjödins undersökning anser en tiondedel av eleverna att ämnet är mycket viktigt, en fjärdedel av eleverna menar dock att ämnet är oviktigt eller mycket oviktigt. Den största delen av gymnasieeleverna tycker emellertid att religionsämnet är viktigt, men studien visar också att en stor del av denna grupp har dåliga erfarenheter av undervisningen och därför har en oengagerad inställning.⁷⁸

I sin studie har Sjödin också valt att fokusera på skillnader mellan pojkar/flickor och yrkesförberedande-/teoretisk linje och menar att det är en stor skillnad i dessa uppfattningar. Flickor tenderar att tycka att ämnet är viktigt eller mycket viktigt då 6 av 10 anger detta svar, medan endast var fjärde pojke delar samma åsikt. Enbart var tionde flicka tycker att ämnet är oviktigt jämfört med pojkarnas uppfattning där 4 av 10 menar att religionsämnet är oviktigt. Enligt Sjödin visar detta tydligt att flickor har en mer positiv inställning till religionskunskapen än pojkar. När det sedan gäller skillnaden mellan de yrkesförberedande programmen jämfört med de teoretiska finns det även en relativt stor skillnad här, dock inte lika påtaglig som den mellan könen. Andelen elever som anser ämnet som oviktigt eller mycket oviktigt är dubbelt så stor hos de yrkesförberedande programmen och endast en tredjedel av dessa tycker ämnet är viktigt.⁷⁹

När det gäller religionsämnets innehåll och vad eleverna finner mest intressant förklarar Sjödin att hans undersökningar tydligt visar att det är livsfrågorna som väcker störst intresse. Till livsfrågor räknar han problematiseringar som ”Vad som är rätt/fel och gott/ont”, ”Människors lika värde”, ”Människans ansvar” med mera och Sjödin menar att dessa frågor engagerar eleverna mer än de etablerade religionerna.⁸⁰ Kopplingen mellan livsfrågorna och religionerna är oftast något som ungdomarna har väldigt svårt att se och de ser inte heller dessa svar som relevanta. Sjödin menar att detta kan ha olika orsaker och förklarar det på följande sätt:

⁷⁷ Sjödin 1995:13ff

⁷⁸ Sjödin 1995:23f

⁷⁹ Sjödin 1995:24f

⁸⁰ Sjödin 1995:26

Det kan vara så att undervisningen om etablerade livsåskådningarnas svar inte förmått framställa åskådningarnas svar på livsfrågorna som för eleverna intressanta svar. Det kan också tänkas att de etablerade livsåskådningarnas svar även vid en relevant presentation helt enkelt uppfattas som irrelevanta, inaktuella svar av eleverna.⁸¹

Precis som Sjödin kan vi se detta som relevanta anledningar men ställer oss också frågande till om detta kan bero på undervisningens uppdelning av de olika avsnitten. Livsfrågorna som kopplas till etik och moral är ett avsnitt som oftast behandlas för sig, antingen innan eller efter världsreligionerna och som sedan läggs till handlingarna. Ett alternativ vore att väva in etik och moral löpande i undervisningen och ständigt koppla samman med världsreligionerna, på så vis blir ämnet relevant och levande.

Sjödin ser denna tendens som ett misslyckande i religionsundervisningen, alltså att lärarna inte lyckats göra livsåskådningarnas svar på livsfrågorna tillräckligt intressanta för att eleverna ska se dessa alternativ som acceptabla i deras sökande efter svar på de existentiella frågorna. Dock ska det inte bara ses som ett misslyckande utan också som en stor utmaning och Sjödin menar att lärare och läromedelsförfattare måste fundera på var fokus i undervisningen ska ligga. Kanske har det tidigare lagts för stor kraft på de etablerade religionerna och istället bör, menar Sjödin, fokus i religionsämnet utgå från elevernas intresse och frågeställningar.⁸²

I undersökningen framgår det också att de elever som fann religionskunskapen som viktig eller mycket viktig också finner de etablerade religionerna mer intressanta än de övriga eleverna. Detta är också en siffra som är betydligt högre bland flickor då pojkar tycker att livsåskådningarna är det minst intressanta i undervisningen. Skillnaderna finns också om man jämför de yrkesförberedande linjerna med de teoretiska, där den största skillnaden mellan linjerna är just intresset för livsåskådningarna där eleverna från de teoretiska linjerna finner livsåskådningarna nästan lika intressant som livsfrågorna.⁸³

Mycket tyder på att ungdomar faktiskt är intresserade av religion trots att många saknar personliga erfarenheter av religion. Synen på religionsundervisning i skolan har varierat genom åren men religionskunskap kommer även att fortsättningsvis vara ett obligatoriskt

⁸¹ Sjödin 1995:26

⁸² Sjödin 1995:27

⁸³ Sjödin 1995:30f

ämne i gymnasieskolan. Hur undervisningen ska bedrivas är upp till varje lärare att avgöra. I nästa delkapitel beskrivs olika tänkbara vägar för framtidens religionsundervisning.

3.5 Religionskunskap i framtiden

I sin bok *Religionsdidaktik – om teori, perspektiv, och praktik i religionsundervisningen* (2006) tar Carl E. Olivestam upp hur religionsundervisningen kan komma att se ut i framtiden och då menar han tiden efter att 1994 års läroplaner spelat ut sin roll. Olivestam är verksam vid Göteborgs universitet och är doktor i religionskunskap och docent i ämnesdidaktik.

Sverige är ett av världens mest sekulariserade länder vilket ledde till att många var skeptiska till att göra religionskunskapen till ett kärnämne på gymnasiet 1994. De som var positiva till att ämnet gjordes obligatoriskt menade att ämnet kan förnyas och spela en central roll i vårt allt mer heterogena land då det gäller kultur och religion. Ämnet godkändes efter att tyngdpunkten förflyttats från religionsfakta till etiska ställningstaganden. Olivestam menar att det idag inte finns några hot mot religionskunskapens existens men att problemen istället finns inom ämnet. Ämnet måste kännas relevant för eleverna annars kommer dess nuvarande plats som kärnämne att ifrågasättas.⁸⁴

För att göra eleverna motiverade att lära sig något så krävs det lust. Lusten att lära sig som drivkraft betonas i dagens humanistiska samhälle till skillnad från förr då undervisning bedrevs genom morot och piska där plikt och tvång var i fokus. Att få elevers lust att infinna sig i religionskunskapsundervisningen kan tyckas svårt och Olivestam menar att det krävs två faktorer: dels en lärare som är entusiastisk och drivs av sin lust att lära eleverna och dels en kursplan som eleverna faktiskt kan förstå. Dagens kursplaner är svåra att greppa för eleverna och genom att börja studera dem så väcks knappast elevernas lust. De uppsatta kursmålen ska nås och detta kan effektivt göras om målen kombineras med elevernas lust att lära. För att göra detta krävs det förändring inom ämnet och Olivestam sätter upp fyra olika huvudspår för att uppnå denna förändring.⁸⁵

⁸⁴ Olivestam 2006:150ff

⁸⁵ Olivestam 2006:153f

För det första måste elevernas livsfrågor och livstolkningar sättas i fokus. Flera undersökningar visar att det är just inom dessa två kategorier som eleverna är mest engagerade. Elevernas tankar och personliga frågeställningar ska fungera som utgångspunkt i religionsundervisningen. Då undervisningen utgår från eleven och dess närmiljö blir ämnet levande och relevant. Målet är att öka elevernas tolerans mot andra livstolkningar inom den egna och andras kulturer samt att få dem att förstå att livstolkningar är föränderliga. Det andra huvudspåret som bör vara en utgångspunkt för undervisningen är vardagsreligionen, det vill säga den religion som eleverna kommer i kontakt med i sin närmiljö. Genom att utgå från närområdet kan alla elever bli delaktiga och bidra med erfarenheter och kunskaper. Vardagsreligionen följer inga bestämda mönster eller har någon bestämd struktur vilket kan leda till att en nyfikenhet växer fram. För eleverna blir det spännande att försöka finna gemensamma drag och mönster, vilket leder till personlig utveckling och ökad förståelse.⁸⁶

Vardagsetiken är det tredje spåret som Olivestam betonar som viktigt. I vår närhet ställs vi dagligen inför frågor om hur vi bör agera mot andra människor, djur och natur. Dessa frågor bör vara utgångspunkten för etiska samtal som så småningom kan leda till resonemang på både lokal och global nivå. Här finns även möjligheten att göra skolans värdegrund levande för eleverna genom att utgå från deras liv samt uppmärksamma dem som demokratiska medborgare. Slutligen menar Olivestam att alla dessa tre huvudspår bör sammankopplas till en helhet som låter elevernas identitet och samlevnad betraktas. Vardagsreligionen, livstolkningar och vardagsetiken kan diskuteras utifrån ett globalt perspektiv och elever får ta ställning till hur dessa skulle kunna utveckla vårt samhälle och vår värld. Religionskunskapen skulle kunna fungera som ett ämne som kopplas samman med de estetiska ämnena och naturkunskapen. På så vis kan religionskunskap gå från att vara ett isolerat ämne till att bli ett mer aktuellt ämne som rör miljö och globala frågor. Genom tematiskt arbete utifrån dessa tre ämnen kan muren mellan humanism och naturvetenskap brytas ner och människans natur och kulturarv kan vävas samman.⁸⁷

Det livslånga lärande är i dagens skola ett relevant begrepp. Undervisningen som bedrivs i skolan måste alltså vara aktuell för livet utanför skolan och framtiden. Religionskunskapen måste kunna erbjuda eleverna något som de kan ha nytta av i framtiden och för att göra detta krävs det individanpassat lärande. Undervisningen måste bedrivas på olika sätt för att varje

⁸⁶ Olivestam 2006:154

⁸⁷ Olivestam 2006:155f

elev ska kunna förstå dess mening. Inom religionsämnet kan det innebära att några elever finner trossatser och dogmatik intressant medan några andra blir berörda av religiös konst eller musik. Religiösa riter och myter kan locka vissa medan en del finner vardagsreligionen och egna erfarenheter mest fascinerande. Eleverna ska enligt kursmålen kunna jämföra, analysera och själva ta ställning i olika frågor och för att göra detta krävs det att undervisningen har berört dem. Undervisningen måste alltså bedrivas på ett varierat och laborativt sätt för att alla elever ska finna ämnet meningsfullt för dem nu och i framtiden.⁸⁸

Religionskunskapen i en skola för en hållbar utveckling har två olika uppdrag att bidra med. Det första uppdraget handlar om att vara harmoniserande där undervisningen går ut på att finna gemensamma drag hos kulturer, livsåskådningar och religioner. Genom att arbeta tematiskt och belysa ett problem ur olika religiösa vinklar kan en ökad förståelse nås och konflikter undvikas. Elevernas möjligheter till att analysera, ta ställning och värdera kan på så vis öka. Ett problem kan dock vara att religionerna skildras som mer lika än de egentligen är och då försvinner elevernas respekt för dem och dess betydelse för människor och samhällen. Fakta och förståelsebaserat lärande blir grunden i detta arbetssätt. Det andra uppdraget går ut på att undervisningen formas så att olikheterna hamnar i fokus. Här ställer man religioner och livsåskådningar mot varandra för att skapa kontraster och lyfta fram skillnaderna. Genom detta arbetssätt skapas förståelse, respekt och möjlighet till identifikation hos eleverna. Kritisk granskning blir en naturlig del i detta arbetssätt som präglas av problemlösning, färdigheter och förståelse. Båda dessa uppdrag kan leda till att läraren slipper att hamna i konflikten mellan att sätta kursen eller eleven främst.⁸⁹

Detta är ett sätt att se på religionsundervisningens utmaningar och utformning i framtiden. Om vi tolkar Olivestam rätt är framtiden redan här, Lpf 94 har nu spelat ut sin roll och en ny gymnasieform kommer att träda i kraft nästa höst. Religionsämnet kommer även i framtiden att få behålla sin plats som obligatoriskt ämne och ses därmed fortfarande som relevant. Intressant är att hur undervisningen i religionskunskap ska bedrivas är mer utförligt beskrivet i den nya kursplanen. ”I undervisningen ska eleverna ges möjlighet att analysera texter och begrepp, kritiskt granska källor, diskutera och argumentera, samt genomföra fältstudier.”⁹⁰ Detta torde vara något som Olivestam är positiv till då detta innebär en mer varierad

⁸⁸ Olivestam 2006:156ff

⁸⁹ Olivestam: 2006:170ff

⁹⁰ Gy 11, Religionskunskap

undervisning. Att fältstudier ska genomföras leder till att vardagsreligiositeten, som Olivestam ser som viktigt, kopplas samman med teorin och ämnet blir därmed mer konkret och verklighetsförankrat. Denna varierade undervisning kan komma att leda till att fler elever blir berörda av ämnet och dessutom kan deras nyfikenhet och lust att lära väckas.

Hur ser då dagens gymnasieelever på religionskunskap och ämnets roll i skolan? Är ämnet meningsfullt och användbart eller kan ämnet slopas helt? I följande kapitel kommer resultatet av våra gruppintervjuer i gymnasieskolan att presenteras.

4. Resultat av intervjuerna

I gruppintervjuerna utgick vi från sex olika frågeställningar (se bilaga). Resultaten av dessa kommer att beskrivas var för sig under olika rubriker. Varje frågeställning kommer att avslutas med en sammanfattande kommentar för att få fram en så tydlig bild som möjligt.

4.1 Religionsämnet

Eleverna fick under intervjuerna diskutera sin syn på ämnet religion och beskriva vad de ansåg vara bra eller dåligt. Resultatet visar att eleverna tycker att det är ett allmänbildande, roligt och intressant ämne. Ämnet ger insikt i andras kulturer och andra människors sätt att tänka. Eleverna ansåg att genom religionsundervisningen skapas förståelse för andra vilket är viktigt så att man inte dömer någon. Fördomar som man har haft kanske man inser att det inte finns någon grund för. Några elever tycker att ämnet är kul för att det leder till många diskussioner och att de får se likheter mellan religionerna. En elev uttrycker sig på följande sätt: ”Alla stora debatter i klassen blir på religionen, värsta kalabaliken. Vi har inte många andra diskussionsämnen/.../ Ett ämne där man har rätt att tycka, man måste inte tycka som alla andra.” Eleverna menar också att religionskunskapen är ett ämne där de frågar mycket och har många funderingar.

Det som många av eleverna såg som dåligt med religionskunskapen var att ämnet får för lite tid. Allt ska gås igenom på väldigt kort tid och att fördjupa sig inom religionerna kan vara svårt. Alla världsreligioner får inte lika mycket tid och vissa tas bara upp översiktligt. Eleverna på yrkesförberedande programmet uttrycker att ämnet är svårt och det svåra ligger i att kunna skilja de olika religionerna åt. ”Det är svårt när vi har prov på flera religioner, blandar ihop mycket.” I undersökningen uttrycker sig en elev som troende och anser att religionsämnet är väldigt enkelt eftersom denne har mycket förkunskaper.

Som helhet är eleverna i studien överens om att religionskunskap är ett viktigt, intressant och allmänbildande ämne som leder till mycket diskussioner. Endast en elev på yrkesförberedande programmet uttrycker att religionskunskap är totalt meningslöst och inte nödvändigt för

elevens kommande yrkesroll. Övriga elever ser endast tidsbristen som dåligt. Elevernas kön verkar inte påverka dess inställning i frågan.

4.2 Religionsämnet enligt kursplanen

Eleverna fick under intervjuerna berätta vad de tror att ämnet ska innehålla enligt kursplanen. På de studieförberedande programmen har eleverna fått läsa igenom kursplanen men menar att detta inte är något som de lägger på minnet. De tror att insikt i andras kulturer och skillnader mellan olika religioner ska finnas med. Först tänker eleverna bara på världsreligionerna men kommer även på att etik och moral ska finnas med. På ett av de studieförberedande programmen kommer diskussionen om betygskriterierna upp. Eleverna uttrycker att fakta om religionerna hör till kriterierna för godkänt medan förståelse, ställningstagande och värdering hör till de högre kriterierna. Samma elever menar att det är viktigt att känna till andras värderingar och traditioner så att man kan respektera deras kultur när man är ute och reser. ”Vi klagar på att muslimerna går i slöja hos oss medan vi kanske åker till Turkiet och går i bikini, vilket kanske inte är helt okej hos dem.”

Eleverna på studieförberedande programmen säger sig vara vana att läsa kursplanerna men lägger ingen större vikt vid vad som står där. De är bara ute efter att få bra betyg och kollar inte i kursplanen.

Eleverna på yrkesförberedande programmet tycks ha svårare för att utgå från kursplanen och kan inte heller minnas att de läst den. Samtliga elever är dock överens om att förståelse är ett viktigt begrepp men även att världsreligioner samt etik och moral ska tas upp.

4.3 Ämnets innehåll

Eleverna fick i uppgift att diskutera vad de tycker att ämnet ska innehålla och om det är något som de vill förändra. Det första en av grupperna nämner är att de skulle vilja läsa mer om islam eftersom det finns mycket i Sverige idag. ”Islam fick mindre fokus precis som

judendom och kristendom/.../ Islam är mer vår verklighet. Viktigare i Sverige att veta om islam än om hinduismen och buddhismen.”

Några elever önskar fördjupning i flera religioner. Religion ser eleverna som bakgrund till många konflikter i världen och menar att vi i Sverige vet väldigt lite om det och därför borde läsa det mer. Ämnet religionskunskap skulle därmed kunna byggas ut till en 100 poängskurs så att man hinner gå in mer på djupet. Att ämnet ska innehålla mycket diskussioner nämns av flera elever. Att få ta del av andras tankar och åsikter ses som intressant. Någon elev är orolig för att uttrycka sin åsikt inom ämnet då det är lätt att trampa någon på fötterna. I en av klasserna från det yrkesförberedande programmet har endast tre världsreligioner tagits upp och eleverna uttrycker ett missnöje mot detta. De anser att alla fem världsreligioner borde finnas med.

På studieförberedande programmet tycker flera elever att trosbegreppet och religion i allmänhet borde diskuteras mer. De önskar även att frikyrkor i Sverige, sekter och afrikanska religioner ska finnas med till viss del. Undervisningen borde gå utanför världsreligionerna. ”Som Pingstkyrkan, vet att det finns något som heter så men vet inte vad det innebär eller vad som skiljer sig åt.” Jehovas vittne är en religiös rörelse eleverna skulle vilja veta mer om. Att ta ställning och försöka kombinera ihop en egen religion tycker de skulle vara en bra uppgift.

I denna fråga skiljer sig eleverna på det yrkesförberedande programmet sig från eleverna på de studieförberedande. Yrkesförberedande elever tycker att religionsämnet är svårt och att man därmed inte ska gå in för mycket på djupet. ”Det ska inte vara så jättekomplicerat utan bara ytligt och det allra viktigaste.” Dessa elever betonar också lärarens roll som viktigt i undervisningen och att de har en jättebra lärare.

Etikens plats i undervisningen diskuterades av eleverna. Alla elever var positiva till de diskussioner som uppkommer i detta avsnitt men vissa menar att avsnittet borde ha fått mindre plats. Eleverna på yrkesprogrammet uttrycker dock att etiken är det roligaste i religionsundervisningen för då får de tycka och prata mycket. Några på ett av de studieförberedande programmen tyckte att avsnittet kunde ha kortats ner till förmån för världsreligionerna. Mycket av etikavsnittet ansåg de att de kunde sedan innan.

Sammanfattningsvis så tycker eleverna att världsreligionerna samt etik och moral ska finnas med i undervisningen. Några önskar även att få läsa om frikyrkor, sekter och andra religiösa rörelser.

4.4 Ämnets nytta

En av frågorna handlade om huruvida religionskunskap är ett givande ämne eller inte. Eleverna fick också motivera om de anser sig ha nytta av ämnet i framtiden. Alla elever utom en, ansåg att ämnet är givande och meningsfullt. Eleven som tycker att ämnet är oviktigt uttrycker sig såhär: ”Jag tycker att det är totalt meningslöst. Jag har ingen nytta av det.” Övriga elever anser att ämnet leder till att man ifrågasätter förutfattade meningar och blir av med fördomar. Eleverna tycker att de har lärt sig jättemycket och känner att kunskapen är meningsfull. Genom religionskunskap kan rasism motverkas och förståelse främjas. Religionskunskapen kan också vara användbar då man ska ut och resa säger några elever.

Alla yrkesgrupper kan ha nytta av ämnet även fast det kan vara svårt att motivera hur. Eleverna menar att mycket här i världen grundar sig på religion och då är det viktigt att känna till vissa saker för att inte bli fördomsfull. Genom religionskunskap får man insikt i andras tro och förståelse för att muslimer till exempel ska be. Elever på yrkesförberedande programmet anser att alla som ska jobba med människor kan ha nytta av att känna till religionerna. Läkare, poliser och lärare är yrkesgrupper som eleverna anser ha nytta av religionsundervisningen. En elev uttrycker att det är extra viktigt att lärare har kunskap om religion för att kunna anpassa sig efter sina elever. Eleven som är ett Jehovas vittne berättar att denne vid flertalet tillfällen i skolan blivit tvingad till att fira födelsedagar samt julpyssla.

I det stora hela är eleverna väldigt positiva till religionskunskapen och ser det som ett ämne de i framtiden kan ha stor nytta av. Alla yrkeskategorier som arbetar med människor har användning för detta ämne. Endast en elev på det yrkesförberedande programmet ser ämnet som onödigt men i övrigt skiljer sig elevernas åsikter inte åt efter programtillhörighet. Den negativt inställda eleven är mycket skeptisk och anser att denne i sin kommande yrkesroll inte har någon som helst nytta av religionskunskapen. Ett visst agg mot religiositet i allmänhet uttrycks av denna elev.

4.5 Obligatoriskt eller ej

Om religionskunskap ska vara ett obligatoriskt ämne i gymnasieskolan var en av intervjufrågorna. I denna fråga var eleverna slående överens där endast en elev var emot ämnet. Ämnet ses som viktigt och en elev gör kopplingar till Sverigedemokraternas frammarsch och menar att religionskunskap kan motverka fördomar. Att döma människor är lätt när man inte har kunskapen.

Eleven som inte ansåg att ämnet ska vara obligatoriskt menar att eftersom denne går på ett yrkesförberedande program så ses yrkesämnena som de enda viktiga. Några elever tycker att ämnet kan utvecklas och göras om till en 100-poängskurs med historiska inslag. Detta för att få en djupare insikt i religionerna och gå in mer på grundtankarna. Efter en stunds funderande uttrycker någon elev på yrkesförberedande programmet att ämnet skulle kunna vara valbart och då vara en större och bredare kurs.

Eleverna i undersökningen anser att religionskunskap är ett mycket viktigt ämne som bör vara obligatoriskt. Hur utformningen av ämnet ska se ut skiljer sig åt.

4.6 Kristendomens särställning

I Lpf 94 har kristendomen haft en särställning gentemot andra religioner, då det står att undervisningen ska utgå från kristendom och *några* andra världsreligioner. Eleverna fick diskutera kristendomens särställning i kursplanen.

Samstämmigheten var i denna fråga inte lika tydlig som i de övriga. Några elever menade att eftersom de läst kristendomen mycket tidigare så kan den få mindre plats nu. Vi lever i ett blandat Sverige och då kan det vara viktigare att få mer kunskap om andra religioner. En elev uttrycker sig såhär: ”Kanske kan ha mindre kristendom, de flesta är ju kristna här i vårt land. Vill man läsa mer om det kan man ju konfirmera sig och lära sig mer. I skolan kan man då läsa mer om de andra. Man ska inte plocka bort den helt, den är viktigt men ska inte ha mer plats än någon annan.”

Andra elever menar att alla världsreligioner ska få lika mycket plats i undervisningen. Är någon troende kan den gå till kyrkan eller moskén för att lära sig mer om sin tro. I skolan är det däremot viktigt att man läser alla religioner så att vi får en bred uppfattning. Även om hinduism och buddhism inte är så vanligt i Sverige anser eleverna ändå att de ska få lära sig om dessa. Dessa religioner tycker eleverna att de har lite förkunskaper om och därför är de mer intressanta att studera. En annan anledning till att alla religioner borde få lika mycket plats är att skolan ska vara objektiv och inte ta ställning. Några elever menar att om någon religion väljs bort kan detta ses som uttryck för att den ses som mindre bra eller viktig.

En elev tycker dock att det är rätt att kristendomen har en särställning och säger såhär: "Kristendomen har historiska rötter i Sverige. Om det var religion i Japan hade de haft en särställning på buddhismen. Så det borde man ha med tanke på kulturella aspekter." En elev inflikar att kristendomen enbart borde ha en särställning i grundskolan eftersom det ligger i vår kultur. En tredje elev menar att för invandrabarn i Sverige kan kristendomen vara extra viktig då den ger förståelse för vårt samhälle och varför vi gör som vi gör. Då kan dessa barn lättare komma in i det svenska samhället.

Sammantaget är eleverna inte överens om kristendomen ska ha en särställning eller inte. Tre olika ståndpunkter går att urskilja där några tycker att andra religioner ska få mest plats, några tycker att det ska vara lika och en tredje grupp som ser kristendomens särställning som naturlig.

4.7 Avslutande kommentar

I vår studie finner vi inte att elevernas kön har någon inverkan på deras inställning till religionsämnet. Programtillhörigheten kan däremot påverka till viss del, där eleverna på yrkesförberedande programmet ser ämnet som svårt och därför inte bör vara så djupt. Dessa elever betonar även lärarens roll i undervisningen och anser att det är viktigt med en engagerad lärare. De elever som går på ett studieförberedande program tenderar att ha lättare för att diskutera kursplaner och föra djupare resonemang kring frågorna. I kommande kapitel kommer studiens resultat att diskuteras och kopplas samman med litteraturen.

5. Analys och diskussion

I detta kapitel kommer resultaten av studien utifrån vår frågeställning att diskuteras för att få fram en tydlig bild av religionsämnets utveckling samt gymnasieelevers tankar kring ämnet. De olika problemområdena kommer att beskrivas var för sig. Kapitlet avslutas sedan med en sammanfattande kommentar samt förslag till fortsatt forskning.

5.1 Ämnets och kursplanernas utveckling

Religionsämnet har ständigt varit under förändring. Från början utgick ämnet från en ren konfessionell kristendomsundervisning. Eleverna skulle fostras in i den rätta tron och Luthers lilla katekes var lärobok i detta ämne som präglades av utantillinläring. Kristendoms-kunskap var skolans mest centrala ämne och kristendomen genomsyrade hela verksamheten. Den konfessionella undervisningen kom så småningom att ifrågasättas. År 1919 ändrades ämnets karaktär till viss del. Katekesen miste sin plats som enda lärobok men skulle även fortsättningsvis finnas med som historiskt inslag. Jesus bergspredikan och de tio budorden blev istället huvudingrediensen i undervisningen, där den kristna etiken framhölls. Fram till 1964 lästes morgonbön i skolan och kristendomen sågs som ett naturligt inslag i skolan.

Att eleverna skulle fostras in i den kristna läran kom att kritiseras. På 1960-talet framhölls objektivitet och ämnet kom att byta namn till religionskunskap. Eleverna skulle ej längre påtvingas någon religiös tro utan religion och moral blev till en privatsak. Det centrala i undervisningen enligt kursplanen Lgy 70 blev förmågan att analysera och även icke-kristna religioner skulle finnas med. Tolerans blev ett viktigt begrepp och eleverna skulle få förståelse för andras värderingar. Kristendomen kom även att fortsättningsvis ha en central ställning.

År 1994 skedde stora förändringar i skolan och undervisningen. Religionskunskap blev till ett kärnämne i den nya målstyrda och kommunaliserade skolan. Precis som Larsson ser vi att det är här som den stora förändringen i synen på kunskap sker. Utantillinläringen försvinner helt till förmån för utvecklandet av förmågor, så som kritiskt tänkande, och metoder för att söka kunskap. Etiska problem och ställningstagande får en stor roll i religionsundervisningen.

Fokus ligger på att eleverna ska få förståelse för andra religiösa ståndpunkter samt kunna reflektera och acceptera andras livsåskådningar. Ordet värdegrund introduceras i kursplanen för att eleverna ska bli medvetna kring etiska frågor utifrån denna accepterade värdegrund. Att utvecklas till en moralisk samhällsmedborgare med respekt för de mänskliga rättigheterna är mål som undervisningen ska sträva mot. Eleverna ska enligt kursplanen få förståelse för hur olika religioner påverkar människors vardag och etik. Kristendomen har även här en särställning då det står att undervisningen ska utgå från ”kristendom och andra världsreligioner”.

Den kommande gymnasiereformen Gy11 kommer än en gång att förändra religionsämnet i gymnasieskolan. Kursplanen för detta ämne är fortfarande under remiss och denna diskussion kommer därmed röra det liggande förslaget. I detta förslag poängteras det vetenskapliga och religionsämnet ska inte längre enbart utgå från religiösa föreställningar utan ska kopplas samman med vetenskapliga utgångspunkter. Ett exempel på detta är att skapelseberättelser ska tas upp parallellt med evolutionsläran. Samhällets öppenhet och mångfald ska fungera som utgångspunkt för undervisningen. Människors livsstil utifrån bland annat religiösa- och etiska ställningstagande ska bejakas. Kristendomen har här mist sin särställning och undervisningen ska utgå från kunskap kring olika religioner. Intressant är att denna kursplan även anger konkreta förslag på hur lektionerna kan utformas. Eleverna ska få möjlighet att analysera texter, kritisera källor och genomföra fältstudier. En varierad undervisning med fältstudier i elevernas närmiljö är något som Olivestam tar upp som mycket viktigt för religionsämnets relevans. Genom att utgå från elevernas vardag blir ämnet levande och betydelsefullt.

Vad ämnet kan bidra med varierar från de olika kursplanerna. Före 1919 skulle ämnet fostra eleverna in i den rätta tron för att sedan övergå till undervisning i den kristna etiken. Efter införandet av Lgy 70 var ämnets syfte att främja elevernas förståelse för kristendom men även andra världsreligioner. Värdegrundens roll blir viktig i Lpf 94 och acceptans för andras livsåskådningar blir väsentlig. Genom detta ämne ska eleverna få möjlighet att reflektera och ta ställning i etiska frågor. Enligt Gy11 ska en bro mellan vetenskap och religion byggas och samhällets mångfald betonas. Ämnet ska leda till ökad förståelse i ett mångkulturellt samhälle.

Vi anser att religionsämnets utveckling främst beror på samhällets förändring. Då den konfessionella kristendomsundervisningen bedrevs var Sverige ett mycket homogent land då det gäller religion och kultur. Traditioner och auktoriteter så som kyrkan hade stor betydelse i detta samhälle. Att religionsundervisningen under denna tid gick ut på att fostra eleverna in i detta kristna samhälle ser vi som helt naturligt. I takt med att samhället förändras ändras synen på kunskap och undervisning. Dåtidens samhälle var mer begränsat och barn fostrades in i bestämda roller och yrken. Utantillkunskap kunde därmed vara av stor vikt.

Under 1900-talet har stora samhällsförändringar skett. Sekulariseringen har inneburit att religionens roll i samhället har minskat och med detta menar vi att folk idag inte är lika religiöst engagerade. Trots detta är religion högst relevant då vi dagligen får höra om aktuella händelser eller konflikter med religiösa inslag. Sverige har också gått från att ha varit ett kulturellt homogent land till ett land som präglas av mångkultur och religiösmångfald. Detta har självfallet påverkat skolan och framförallt religionsundervisningen. I ett samhälle med olika religiösa riktningar är det inte försvarbart att endast läsa om kristendomen, vilket det tidigare varit. Andra religioner är ej längre främmande utan dessa kan vi stöta på dagligen i kontakt med vår omgivning. Att världen har krymp tror vi har påverkat synen på kunskap. Med detta menar vi att människor idag kan ha ständig koll på vad som händer i världen och utanför Sveriges gränser. Tekniska framsteg har lett till att vi nu enkelt kan ta reda på fakta och utantillinläring är därmed inte längre väsentligt.

Sammanfattningsvis ser vi religionsämnets utveckling som en konsekvens av politiska, ekonomiska och kulturella förändringar i samhället. Att Sverige idag är ett mycket mångkulturellt land med en befolkning där ca 20 procent har rötter utomlands tror vi också kan ha påverkat religionsundervisningen i skolan. Religionsundervisningen har gått från att vara beskrivande och fostrande till att bli ett ämne som ska skapa förståelse och tolerans samt bygga broar mellan de olika religionerna. En annan stor förändring av ämnet är att etik och livsfrågor fått allt mer utrymme. I dåtidens homogena samhälle var det enbart den kristna etiken som lärdes ut, vilket inte känns lika aktuellt i dagens samhälle. Globalisering, individualisering, mångkulturalism och tekniska framsteg har lett till nya etiska dilemman i vårt samhälle, vilket troligtvis kommer att få ännu mer plats i undervisningen. Exempel på dagsaktuella problem som kan diskuteras är: svält, miljöhotet, dödshjälp, abort, djurrättsfrågor, jämställdhet samt religionsutövning. Utvecklingen i samhället gör att det ständigt dyker upp nya etiska dilemman och idag finns inte heller en given etik att följa.

Därför ser vi att religionsämnet inte är ett bestående ämne utan ett ämne som ständigt kommer att vara under förändring. Vilka etiska dilemman som kommer att vara aktuella i morgondagens religionsundervisning kan bara framtiden utvisa.

5.2 Gymnasieelevers tankar kring religionskunskap

Gymnasieeleverna i vår undersökning är överlag mycket positiva till religionsämnet. De ser ämnet som roligt, spännande och allmänbildande. Eleverna uttrycker att ämnet är väldigt viktigt och relevant, de flesta anser också att ämnet bör vara obligatoriskt i gymnasieskolan och få mer tid. Ämnet ses som meningsfullt och relevant då det kan öka förståelse och motverka fördomar. Några gör även kopplingar till rasism och främlingsfientlighet och menar att mer kunskap kring religion och livsåskådningar kan förebygga detta.

Elever på de studieförberedande programmen önskar att läsa mer djupgående om världsreligionerna medan elever på yrkesförberedande programmet önskar mer tid till livsfrågor och etik. De senare vill inte heller gå in allt för djupt på de olika religionerna och finner att ämnet kan vara svårt. Istället önskar dessa en mer översiktlig bild och mer tid för värderingsövningar och etik.

Enligt Ulf Sjärdin ser övervägande delen av ungdomar religion som ett viktigt ämne, något som vår studie stödjer där endast en elev uttrycker missnöje mot ämnet. I Sjärdins undersökning är flickor mer intresserade av religionsämnet än vad pojkar är och elever på studieförberedande program finner ämnet mer viktigt. Dessutom kommer han fram till att etik och livsfrågor är det som eleverna finner mest intressant. I vår studie finner vi inget stöd för att flickor tycker att ämnet är mer relevant än vad pojkar gör.

Elever på det studieförberedande programmen har däremot lättare att resonera kring vikten av ämnet, dess nytta samt kursplanen än vad eleverna på handelsprogrammet har. Intressant är att elever på studieförberedande programmen önskar mindre tid till etik och livsfrågor vilket går mot resultaten i Sjärdins studie. Handelseleverna är dock väldigt roade av etik, livsfrågor och ställningstagande. Dessa elever poängterar även vikten av att ha en bra och engagerad lärare för att ämnet ska bli roligt. Olivestam menar att en engagerad lärare är ett måste för att

religionsämnet ska kännas levande och relevant för eleverna. Värt att notera är att Sjäödin undersökning rör elever som ännu inte läst religionskunskap på gymnasiet medan vår undersökning rör elever som just nu studerar ämnet. Kanske hade eleverna i vår studie haft andra åsikter om de fått svara på frågorna innan kursen startat. Vi tror att eleverna blivit positivt överraskade av religionskunskapen då majoriteten uppskattar ämnet, upplägget samt önskar mer timmar till kursen.

En av sakerna som eleverna tycker är roligast med religionskunskapen är att det uppkommer många intressanta diskussioner. Eleverna finner det underhållande att diskutera med varandra och ta del av olika åsikter. Ämnet känns levande då de här har möjlighet att tycka och tänka mycket fritt. Eleverna på de studieförberedande programmen ser ämnet som lättsamt och roligt då de vanligtvis har många ämnen där det inte uppkommer diskussioner eller eget tyckande.

Sjöborg och Lövheim menar att dagens ungdomar inte har någon personlig erfarenhet av religion och därmed inte äger någon förstahandskunskap kring ämnet. De hävdar även att ungdomars intresse för religion främst utgår från att det i klassen finns elever med muslimsk bakgrund. Detta finner vi inte något stöd för i vår undersökning. Eleverna uttrycker aldrig att deras intresse för religion beror på klasskamraters religiösa rötter. Istället uttrycks en nyfikenhet för religion i största allmänhet. Eleverna önskar att få läsa mer om religiösa riktningar som de stöter på i närsamhället så som Pingstkyrkan eller Jehovas vittne. Att eleverna inte skulle ha någon personlig erfarenhet av religion håller vi inte med om. Inte heller Olivestam menar att ungdomar inte har religiös erfarenhet. Enligt honom ska religionsundervisningen utgå från vardagsreligionen och med det menar han religion som visar sig i samhället och elevernas vardag, på så vis kan alla elever bidra med något och känna sig delaktiga i undervisningen. Vi ser också denna vardagsreligion som eleverna kan komma i kontakt med genom religiösa byggnader, religiösa tecken, grannars religiösa praxis eller nyheter i media som en möjlig ingång till en mer levande religionsundervisning.

Kopplingen mellan etik, livsfrågor och religion behöver göras tydligare menar Sjäödin. Även vår studie tyder på att eleverna inte ser någon självklar koppling mellan etik och religion, där etiken upplevs som ett helt eget avsnitt. Detta är något som även Olivestam talar om. Enligt Olivestam ska undervisningen utgå från närmiljön och elevernas egna frågeställningar.

Lösningen på detta skulle kunna vara att etik och livsfrågor vävs samman med undervisningen kring religionerna för att på så vis få en mer tydlig koppling.

Det vi kommit fram till genom våra intervjuer är att eleverna finner ämnet intressant, viktigt och relevant. Precis som kursplanerna ser eleverna att ämnet kan bidra med förståelse och tolerans genom att studera de olika världsreligionerna samt etik och moral. Trots att eleverna inte själva menar att de har koll på vad kursplanerna säger så visar ändå deras resonemang på god förståelse för ämnets innehåll och betydelse. I stort sett alla elever i studien ser ämnet som meningsfullt och något som de kan ha nytta av i framtiden. Genom möten med människor i vardagen eller då de är ute och reser kan kunskap kring religion och livsfrågor vara av vikt. Eleverna ser också att vissa yrkesgrupper kan ha extra nytta av kunskap kring religion, så som lärare, läkare och poliser. Ämnet kan dessutom bidra med att eleverna släpper på sina förutfattade meningar och fördomar.

5.3 Förslag till fortsatt forskning

Att genomföra en liknande studie efter att Gy11 trätt i kraft vore intressant för att se om resultaten blivit annorlunda. Påverkar den nya kursplanen elevernas syn på religionsämnet? Hur ser eleverna på vetenskapens inträdande i religionskunskapen och får etik och livsfrågor mer plats?

En liknande studie med andra elever eller grupp sammansättning kan vara relevant för att se hur detta påverkar resultatet. Om studien enbart gällt elever från de yrkesförberedande programmen kanske inställning till ämnet vore annorlunda och mer enligt Sjäöins resultat. Genusperspektivet var inte i fokus i denna studie men kanske kan enbart könshomogena grupper förändra resultatet.

Slutligen skulle en studie där utvecklingen av ämnet i Sverige jämförts med något annat land kunna ge spännande och intresseväckande resultat. Förslagsvis kan ett sådant land vara ett land som fortfarande är väldigt kulturellt och religiöst homogent.

6. Sammanfattning

Religionsämnet har ständigt varit ett mycket omdiskuterat ämne i skolan och ett av de ämnen som väcker mest reaktioner. Vi har upplevt att elever i dagens gymnasieskola ofta har mycket åsikter kring detta ämne och få elever är idag religiöst aktiva. Religionsämnet har förändrats mycket genom åren, från att ha varit ett konfessionellt kristendomsämne till att bli ett diskussionsämne där etik, livsfrågor och världsreligionerna ingår.

Syftet med denna studie var att undersöka hur religionsämnet har förändrats och vad som kan tänkas ligga bakom dessa förändringar. Olika kursplaner har granskats och kopplats samman med litteratur kring skolans och samhällets förändring. Hur dagens elever i gymnasieskolan ser på ämnet och dess nytta har även varit ett syfte med denna studie. Undersökningen behandlar svenska kursplaner för religionsämnet i gymnasieskolan samt några gymnasieelevers synpunkter angående ämnet, dels från studieförberedande- samt yrkesförberedande program.

Denna studie bygger på textanalys av kursplaner och forskning kring skolans och samhällets förändring samt ungdomars attityd kring religion och religionsundervisning. Undersökningen består även av fyra reflexiva semistrukturerade gruppintervjuer av elever från årskurs tre på gymnasiet. Eleverna i studien går på natur- teknik eller handelsprogrammet.

Samhället är ständigt under förändring vilket påverkar Sveriges kulturella och religiösa klimat. I början av 1900-talet var Sverige ett mycket kulturellt och religiöst homogent land, där kristendomen var den givna religionen. Detta har förändrats kraftigt under de senaste 100 åren och Sverige räknas idag som ett av världens mest sekulariserade och mångkulturella länder. Kristendomen har förlorat sin särställning i landet och idag finns en uppsjö av religiösa samfund i Sverige. Trots sekulariseringen är religion högst relevant då religion ofta speglas och får uppmärksamhet i dagsaktuella nyhetsrapporteringar. Dessa samhällsförändringar har självfallet påverkat skolan och framförallt religionsämnet.

Resultatet av denna studie visar att religionsämnet har gått från att ha varit ett rent kristendomsämne till att bli ett ämne där etik och förståelse får allt mer utrymme. Från början präglades ämnet av utantillinläring av Luthers lilla katekes och eleverna skulle fostras in i

den rätta läran. Konfessionalismen i ämnet kom så småningom att ifrågasättas och genom kursplanen Lgy 70 försvann den helt. Ämnet döptes nu även om till religionskunskap och andra religioner än kristendomen fick inträde. Målstyrning introducerades i skolan genom kursplanen Lpf 94 vilket än en gång förändrade religionsämnet. Etik och moral kom att få en mer central plats och förståelse blev undervisningens viktigaste uppgift. Kristendomen har i Lpf 94 en särställning och är den enda världsreligion som måste finnas med. Hösten 2011 kommer en ny gymnasiereform träda i kraft och religionsämnet kommer återigen att omarbetas. I skrivande stund är kursplanerna för religionsämnet ännu ej beslutade utan denna studie utgår från remissversionerna av ämnet. I Gyl1 kommer kristendomens särställning att plockas bort och undervisningen ska utgå från en mer vetenskaplig grund. Religion och vetenskap ska vävas samman men även här kommer etik och livsfrågor få en stor roll.

Eleverna i denna studie är mycket positiva till religionsämnet som de finner allmänbildande, roligt och intressant. De anser att ämnet bidrar med förståelse och motverkar fördomar och rasism. Ämnet ses som ett relevant och nyttigt ämne och eleverna menar att de i framtiden kan ha nytta av denna kunskap. Elevernas diskussioner visar på god förståelse för ämnet innehåll och karaktär. Precis som tidigare forskning finner vi skillnader mellan eleverna på de studieförberedande och yrkesförberedande programmen, där de senare finner ämnet svårt och önskar att det vore mer översiktligt. De studieförberedande eleverna däremot vill att ämne ska få mer tid så att undervisningen kan gå mer på djupet inom de olika religionerna och dess historia. Dessa elever ser inte etik och moral som lika relevant och roligt som eleverna på handelsprogrammet och menar att detta kan få mindre tid. Detta resultat är något som skiljer sig från tidigare studier där livsfrågor och etik målats upp som ämnets mest intressanta del.

Resultaten av denna studie kan förhoppningsvis bidra till ökad förståelse för elevers syn på religionskunskap samt ämnets utveckling. Att genomföra en liknande studie efter Gyl1:s inträdande vore intressant för att se hur de nya kursplanerna påverkar elevernas uppfattning av ämnet. Religionsämnet har alltid varit ett ämne som speglat samhället och hur detta ämne kommer att se ut i framtiden kan bara tiden utvisa.

Källförteckning

Böcker

- Andersson, Daniel & Sander, Åke (Red.). *Det mångreligiösa Sverige – Ett landskap i förändring*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Björklund, Maria & Paulsson, Ulf (2003). *Seminarieboken – att skriva, presentera och opponera*. Lund: Studentlitteratur.
- Borevi, Karin (1997). ”Religion i skolan”. I *Religionsfrihet i Sverige – Om möjligheten att leva som troende*. Lund: Studentlitteratur
- Hellspong, Lennart & Ledin, Per (1998). *Vägar genom texten – Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Karlsson, Pia & Svanberg, Ingvar (red.) (1997). *Religionsfrihet i Sverige – Om möjligheten att leva som troende*. Lund: Studentlitteratur.
- Kylén, Jan-Axel (1994). *FRÅGA RÄTT vid enkäter, intervjuer, observationer och läsning*. Stockholm: Kylén Förlag AB.
- Larsson, Hans Albin (2002). *Skola eller kommunal ungdomsomsorg? Om att försöka skapa en jämlik och demokratisk skola*. Stockholm: SNS Förlag.
- Lindgren, Simon (red.) (2009). *Ungdomskulturer*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Olivestam E. Carl (2006). *Religionsdidaktik – om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen*. Stockholm: Liber AB.
- Partanen, Petri (2007). *Från Vygotskij till lärande samtal*. Stockholm: Bonnier Utbildning AB.
- Sjöborg, Anders & Lövheim, Mia (2009). ”Unga och religion”. I *Ungdomskulturer*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Sjödin, Ulf (1995). *En skola – flera världar. Värderingar hos elever och lärare i religionskunskap i gymnasieskolan*. Lund: Plus Ultra.
- Thomsson, Heléne (2002). *Reflexiva intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Internetkällor

- ¹Regeringen: <http://www.regeringen.se/sb/d/11681/a/125355> 2010-11-23
- ²Regeringen: <http://www.regeringen.se/sb/d/11908#content> 2010-11-23
- ¹Skolverket: <http://www.skolverket.se/sb/d/3417> 2010-12-02

Kurs- och läroplaner

- Lpf 94: *Läroplan för de frivilliga skolformerna* (1994).
- Lpf 94: Religionskunskap A.
<http://www.skolverket.se/sb/d/726/a/13845/func/kursplan/id/3204/titleId/RE1201%20-%20Religionskunskap%20A> 2010-12-02
- Lgy 70: Religionskunskap. <http://www3.skolverket.se/ki/kpl/pdf/amne/re.pdf> 2010-12-02
- Gy 11: Religionskunskap. <http://www.skolverket.se/sb/d/3417> 2010-12-02

Bilaga

Tack för att ni ville delta i vår studie!

Denna intervju kommer att bidra med kunskap till vårt examensarbete som handlar om religionsämnets utveckling i gymnasieskolan. Intervjun kommer att spelas in och endast användas till att uppfylla studiens syfte. Du kommer att kunna vara anonym och när studien är avslutad så raderas bandet. Studien kommer under våren att publiceras på www.uppsatser.se.

Har ni några frågor eller åsikter får ni gärna höra av er till oss:

Josefin.gunnarsson0010@stud.hkr.se

Anna.wallentheim0014@stud.hkr.se

Mvh

Anna och Josefin

Intervjufrågor:

- 1. Vad tycker ni om ämnet religionskunskap? Vad är bra respektive dåligt?**
- 2. Vad tror ni detta ämne ska innehålla enligt kursplanen?**
- 3. Vad tycker ni att ämnet ska innehålla? Vad vill ni förändra? Vad vill ni lära er mer om?**
- 4. Är ämnet givande? Har ni någon nytta av det ni lär er? Tror ni att ni kommer att ha nytta av det i framtiden? Vilka yrkesgrupper skulle kunna ha nytta av religionsämnet?**
- 5. Bör ämnet vara obligatoriskt på gymnasiet?**
- 6. Ska kristendomen ha en särställning bland religionerna?**